

Soi men egô pter'edôka

El poema com a vehicle de glòria en l'elegia grega tardoarcaica

Àngel Martín Arroyo

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

UNIVERSITAT DE BARCELONA
FACULTAT DE FILOLOGIA
DEPARTAMENT DE FILOLOGIA GREGA

SOI MEN EGÔ PTER'EDÔKA

EL POEMA COM A VEHICLE DE GLÒRIA
EN L'ELEGIA GREGA TARDOARCAICA

ÀNGEL MARTÍN ARROYO

Tesi doctoral

Dirigida pel Dr. JAUME PÒRTULAS
Programa de doctorat GRESOL DE LA MEDITERRÀNIA ANTIGA
BIENNI 2005-2007

La glòria del caigut

SIMÒNIDES I LES GUERRES MÈDIQUES

Abans de la descoberta dels papirs elegíacs de Simònides de Ceos i davant la impossibilitat d'atribuir-li amb absoluta certesa cap dels epigrames que enalteixen les gestes o els combatents de les Guerres Mèdiques,⁴⁶ hom havia de limitar-se a considerar com a verament simonidis els fragments que en l'edició dels *PMG* duen la numeració del 531 al 536, a banda dels escassos exemples clarament elegíacs que s'havien conservat per tradició indirecta:⁴⁷ el primer d'aquests sis epígrafs comprèn el conegut encomi dels combatents espartans de les Termòpiles, mentre que els altres cinc testimonien amb certa confusió l'existència de composicions dedicades a les naumàquies de l'Artemísion i de Salamina. Ara bé, és objecte de debat el nombre de composicions que poden o han d'individuarse, el gènere i el metre de les mateixes, el seu possible contingut i la necessitat de donar crèdit a les dispars assercions que hi ha en joc.

De fet, un dels primers problemes que plantejà l'estudi dels fragments papiraris d'elegies simonídies fou la distribució i la individuació dels mateixos

⁴⁶ Campbell 1991: 519-520. "Since inscriptions of the age of Simonides never bear the poet's name, there is no certainty that Simonides was the author of any of them; [...] an ascription to Simonides in e.g. Palatine Anthology is worthless. [...] A collection of "Simonidean" epigrams, the *Sylloge Simonidea*, was in circulation by c. 100 B.C., when Meleager drew on it for his Garland, and may have been begun by 250 B.C." Cf. Molyneux 1992: 6-7. "I accept that there is only one undisputably authentic Simonidean epigram (ep. VI, on Megistias), and a great many which are certainly not authentic. Many remain in limbo, their Simonidean origin neither authenticated nor disproved. It seems to me that a fair number of these (for example, from the Persian Wars) may be by Simonides [...], and that the large number of epigrams assigned to him suggests a reputation in antiquity [...]" (*ibid.* 17).

⁴⁷ És a dir, *fr. eleg.* 1-3 Campbell, només el darrer del quals és transmès per tradició indirecta papirària (*P. Oxy.* 1087 ii 39). Cal destacar la incertesa contextual que encara existia respecte als *fr. eleg.* 10-11 Campbell, tradicionalment considerats com a epigramàtics.

d'una manera congruent amb la informació procedent de les fonts antigues i amb les evidències textuais conservades en els papirs. Les informacions que deriven de l'antiguitat són confuses i contradictòries. Certament s'han intentat salvar aquestes dificultats amb tota mena d'esmenes i d'interpretacions, però ni tan sols després d'una dècada i mitja des de la publicació del darrer paper i de l'establiment d'un text de referència, la qüestió sembla resolta amb un consens unànime.⁴⁸

De fet, tampoc M. West, un dels màxims responsables de l'endrecament i de la restitució textual i argumental dels fragments elegíacs, no ha mantingut una postura ferma i invariable al respecte. Una mostra d'aquest fet es pot percebre en la mesurada retractació d'haver encapçalat un conjunt de fragments amb un epígraf incert en la segona edició dels *Iambi et Elegi Graeci* (1992).⁴⁹ En efecte, l'any següent publicà un cèlebre article titulat *Simonides Redivivus*, en el si del qual pot llegir-se aquesta autocorrecció:

*I probably ought to have discarded the heading ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία and the testimonia referring to it; the other fragments (6-9) may equally well have come from the Artemisium poem, or some other.*⁵⁰

El *Nou Simònides* consisteix en un recull de més d'una vuitantena de fragments elegíacs, alguns esparsos, altres resultat d'agrupacions. Els més rellevants –segons el criteri dels editors— constitueixen els primers trenta-tres fragments, precisament aquells a què s'ha assignat un context concret. Si de la resta no se n'ha esclarit el context, no ha estat tant per manca de rellevància,

⁴⁸ Per a unes anàlisis corresponents als estadis de coneixement i d'interpretació de l'obra simonídia anteriors a la publicació del *POxy.* 3965, vegeu Molyneux 1992: 158 sqq.; Bowra 1961 (1936): 504.

⁴⁹ West 1992 (1971): 116. Tret que s'especifiqui el contrari, totes les citacions que en fem procedeixen de la segona edició.

⁵⁰ West 1993a: 2-3. Els fragments en qüestió són els frr. 5 W² i 6-9? W², essent els darrers de contextualització molt problemàtica.

com per l'absència de tot referent, pel fet de tractar-se de petits pedaços sovint inintel·ligibles. El parer majoritari dels crítics, però, situa en posició inicial els fragments corresponents a un context de naumàquia.

Gràcies a diverses notícies de tradició indirecta i als *testimonia*, sabem que Simònides commemorà els encontres de les Guerres Mèdiques dels anys 480 i 479 a.C.: Termòpiles, Salamina, Artemísion. Si individuem les darreres batalles, les referències testimonials semblen coincidir parcialment amb el que han preservat els papirs. En concret, deixant a part l'aparent corruptel·la transmesa al text de la *Suda* d'un poema sobre els regnats dels reis Cambises i Darios (ή Καμβύσου καὶ Δαρείου βασιλεία) i de la no menys suspecta "naumàquia de Xerxes" (Ξέρξου ναυμαχία, de ben segur una aposició a les dues naumàquies referides a continuació), les fonts ens informen de l'existència de:

a) Una composició elegíaca sobre la batalla naval de l'Artemísion (*Suda*, Σ 439 [iv 361 Adler], ή ἐπ' Ἀρτεμισίῳ ναυμαχία, δι' ἐλεγείας).

b) Un poema mèlic, no elegíac, sobre la mateixa batalla de l'Artemísion (Priscian. *De metr. Terent.* 24 [GL III 428, 4 Keil] = 533 PMG, *in iambico teste Heliodoro non solum in fine ponunt spondeum sed etiam in aliis locis, Simonides in ἐπ' Ἀρτεμισίῳ ναυμαχία in dimetro catalectico*).

c) Un poema igualment mèlic que commemorava els esdeveniments de Salamina (*Suda*, Σ 439 [iv 361 Adler], ή δ' ἐν Σαλαμῖνι μελικῶς).

d) Una relació sobre la naumàquia de Salamina, sense especificació de gènere (*Vit. Pind. Ambros.* 1, 2, 21 Dr., ἐπέβαλλε δὲ τοῖς χρόνοις Σιμωνίδη νεώτερος πρεσβυτέρῳ. τῶν γοῦν αὐτῶν μέμνηνται ἀμφότεροι πράξεων· καὶ γὰρ

Σιμωνίδης τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν γέγραφε, καὶ Πίνδαρος μέμνηται τῆς Κάδμου βασιλείας [fr. 272 M.]; Plut. *Them.* 15, 4 [= fr. 5 W], οἱ δὲ ἄλλοι τοῖς βαρβάροις ἐξισούμενοι τὸ πλῆθος ἐν στενωῷ κατὰ μέρος προσφερομένους καὶ περιπίπτοντας ἀλλήλοις ἐτρέψαντο, μέχρι δειλῆς ἀντισχόντας, ὥσπερ εἶρηκε Σιμωνίδης, τὴν καλὴν ἐκείνην καὶ περιβόητον ἀράμενοι νίκην, ἧς οὐθ' Ἑλλησιν οὔτε βαρβάροις ἐνάλιον ἔργον εἰργασται λαμπρότερον).

e) Una nauvàquia en què es feia menció del rapte de l'erecteida Orítia per part de Bòreas i de l'infantament de Zetes i Calais –sense indicació de gènere ni d'encontre bèl·lic concret— (*Schol. ad Ap. Rhod.* 1, 211-215c, τὴν Ὠρείθυιαν Σιμωνίδης ἀπὸ Βριλησσοῦ φησιν ἀρπαγεῖσαν ἐπὶ τὴν Σαρπηδονίαν πέτραν τῆς Θοράκης ἐνεχθῆναι [...] ἢ δὲ Ὠρείθυια Ἐρεχθέως θυγάτηρ, ἦν ἐξ Ἀττικῆς ἀρπάσας ὁ Βορέας ἤγαγεν εἰς Θοράκην, κάκεϊσε συνελθῶν ἔτεκε Ζήτην καὶ Κάλαϊν, ὡς Σιμωνίδης ἐν τῇ Ναυμαχίᾳ).

f) Un relat d'un fet bèl·lic, que probablement calgui identificar amb la batalla de Platees, en díctics elegíacs (Plut. *De Herod. malign.* 42, 872d-873, ἀλλὰ Κορινθίους γε καὶ τάξιν ἦν <ἐχοντες> ἐμάχοντο τοῖς βαρβάροις καὶ τέλος ἠλίκον ὑπῆρξεν αὐτοῖς ἀπὸ τοῦ Πλαταιᾶσιν ἀγῶνος ἔξεστι Σιμωνίδου πυθέσθαι γράφοντος ἐν τούτοις· [fr. 15 W²] + [fr. 16 W²] ταῦτα γὰρ οὐ χορὸν ἐν Κορίνθῳ διδάσκων, οὐδ' ἄσμα ποιῶν εἰς τὴν πόλιν, ἄλλως δὲ τὰς πράξεις ἐκείνας ἐλεγείᾳ γράφων ἰστόρηκεν).

Els intents de conciliar aquestes notícies o, si més no, de salvar les aparents contradiccions es produïren des de ben aviat. Ja Bergk intentà equiparar les composicions homònimes tot fent valer el pressupòsit que la *Suda* capgirava les

dades referents al metre i Priscià era més atencional en el seu testimoni.⁵¹ En tot cas, la publicació dels papirs elegíacs de Simònides, especialment l'edició de 1992, suposà un replantejament de les referències esmentades i un viratge en la distribució poemàtica.⁵² El principal quòdlibet, però, sorgí a l'hora d'assignar els fragments que contenien algun indicatiu de temàtica militar a un dels poemes commemoratius coneguts. En efecte, la dificultat radicava en elucubrar el sentit d'un fragment, a voltes ben migrat, i atribuir-li un context plausible en el si d'una composició. El recurs apriorístic, però, consistia a hipotetitzar un desenvolupament argumental similar al relat dels mateixos esdeveniments bèl·lics tal com era testimoniats per altres fonts, per Heròdot en el cas de les Guerres Mèdiques, per exemple.

L'avantatge de recórrer als relats narrats per l'historiador o l'escolista antic troba per contrapartida el perill d'una *diuinatio* poc fonamentada. Cas de trobar-se davant d'un argument merament mític o que la font hagués estat un mitògraf o un poeta, difícilment s'aventuraria una restitució d'aquesta mena. L'exemple el trobem en la retractació de M. West sobre el fet que els frr. 5-9 W² pertanyessin a una hipotètica naumàquia de Salamina en díctics, tal com ja ha quedat descrit. Tanmateix, els elements i criteris en joc assoliren un abast més complex i ampli amb les descobertes papiràcies.

D'entrada, sembla que amb tota probabilitat en el fr. 3 W² (POxy 3965, fr. 20) apareix Calais en un clar context marítim, en què West veu i restitueix els llocs comuns del τρύξ θαλάσσης i de les profecies del Vell del Mar:⁵³

⁵¹ Bergk 1882 (1843-1867): (3) 231 sqq.

⁵² El canvi d'orientació degut a la publicació de les troballes papiràcies es pot observar, per exemple, a partir de les següents anàlisis: Andreoli 2005: 59-63; Rutherford 2001a: 35-36; Gigante 1994: 58.

⁵³ Vegeu West 1993a: 3-4, en què es justifiquen integracions del tipus: ὄριναν δὲ θάλασσαν ὑπὸ τ[ρ]υγός· ἄν δὲ γέροντα ἢ ἡγειραν, ταμίην ἀγλαόφημον ἄλος. ἢ [εἶπε δὲ θεσπίζων· τίνα δὴ [τ]ηλωπ[ὸν ἀκούω ἢ δοῦπον ἄθ' ὑσμίνης] ὥτε χροϊζόμενον; (vv. 12-15). A partir d'aquest apartat citarem el text de les elegies simonídiades d'acord amb l'edició "Fragments 1-22:

]ρ [

]νεριων[

]ν· ἀνδρ.[

ἀθανάτων] ιότητι· τ[

Ζήτην καὶ] Κάλαι[ν

]σελθε[]χ[

]ι ἐξ ἐρέβεος κ[

]ε δῶρο[ν

]εων δ[

]αφοισι θ[

]ιητ' ἠῦ[κόμοιο] κόρ[ης

θάλ]ασσαν ὑ[πὸ] τ[ρ]υγός· α[

ἀγ]λαόφημον ἀλός [

]ων· τίνα δ. [·]· λωπ[

]ωτεχ[]ενον[

]... [

La descoberta d'aquest fragment va significar un canvi d'orientació a l'hora de sospesar les notícies de les fonts antigues. En efecte, abans de la troballa papiràcia es tendia a reputar verídic el testimoni de Priscià i dubtós el de la *Suda*, tal com hem vist que feia Bergk. El papir, però, sembla donar validesa a la referència de la *Suda*, perquè fou a l'Artemísion on els atenesos invocaren Bòreas i Oríthia com a ἐπίκουροι de la desfeta persa, els quals enviaren una tempesta que anihilà part de l'estol enemic, tal com assegura la llegenda, de què Heròdot es fa ressò, tot referint-la amb força detall narratiu.⁵⁴

Arribats en aquest punt, ens cal presentar la distribució i assignació dels primers deu fragments, segons la numeració de West. Aquest mateix considerarà en un primer moment que els frr. 1-4 formaven part del poema elegíac sobre la naumàquia de l'Artemísion, mentre que els compresos entre els frr. 5 i 9

Text and Apparatus a Commentary", a cura de Parsons (2001: 13-29), tret que s'indiqui el contrari.

⁵⁴ Hdt. 7, 189, 2-3.

pertanyien al de Salamina.⁵⁵ L'autocorrecció que féu en l'article *Simonides Redivivus* consistí no tant a negar l'existència d'una elegia sobre Salamina, com a asseverar que cap dels fragments en qüestió no podia ser assignat amb certesa a una tal composició.

Alguns d'aquests fragments quedaren, per tant, relegats a una incertesa contextual parangonable a la dels *fragmenta incerti contextus* 34-85 W², caracteritzats per la manca de contingut intel·ligible. Els intents de conciliació eren imprescindibles. El mateix West introduí propostes prudents en l'article esmentat per intentar trobar solucions satisfactòries a l'aporia. El problema de la duplicitat de gèneres a propòsit de l'Artemísion, per exemple, el mena a resoldre:

*The testimony to a melic poem on the same theme (PMG 533) looks unassailable, so we must accept that there were two compositions in different genres on the same subject.*⁵⁶

Amb tot, no cessaren els plantejaments possibilistes, a vegades fins i tot foraviats. Ian Rutherford publicà pocs anys després, el 1996, un article sobre l'estat de la qüestió del *Nou Simònides*.⁵⁷ En ell, hi exposa les diferents possibilitats que poden ocórrer-se al respecte. En principi, sembla no renunciar en cap cas a la idea que ens puguem trobar davant de l'elegia de Salamina, i fins considera la hipòtesi que el fr. 3 W² hi pertangués. L'elenc d'alternatives que planteja amplifica el confusionisme derivat de les fonts i sembla menar irremissiblement cap a l'escepticisme:

⁵⁵ Fr. 1 W² = *Schol. Ap. Rhod.* 1. 583-584a; fr. 2 W² = *POxy* 3965 fr. 13; fr. 3 W² = *POxy* 3965 fr. 20; fr. 4 W² = *POxy* 3965 fr. 12; fr. 5 W² = *Plut. Them.* 15, 4; fr. 6 W² = *POxy* 2327 fr. 31 col. i; fr. 7 W² = *POxy* 2327 fr. 31 col. ii; fr. 8 W² = *Et. Magn.* p. 692, 25; fr. 9 W² = *Schol. Hom. Il.* 7. 76 in *POxy* 1087, 22 sqq.

⁵⁶ West 1993a: 2, n. 6.

⁵⁷ Rutherford 1996: 167-192. (= 2001a: 33-54).

Maybe Simonides described the battle of Artemisium again before proceeding to Salamis. Or perhaps he described a sea-battle in the Plataea poem (perhaps the battle of Mycale after the description of the land-battle). [...] Simonides may well have composed poems in different forms to commemorate the same victory. Perhaps they were grouped together. Yet another possibility is that the composition as a whole was called (ἡ) Ξέροξου ναυμαχία, and that it had two sections, one on Artemisium (in elegiacs?), one on Salamis (in lyrics?), and that Priscian misapplies to the whole of it the title or part of it.⁵⁸

En conjunt, però, sembla desafortat un cúmul de possibilitats que no duu més que a dilemes insalvables. En realitat, les primeres temptatives d'identificar alguna resta del poema de Salamina són força anteriors a l'edició de West. Un dels punts, per exemple, a escatir, segons Rutherford, era la pertinència del fr. 7 W² a un context que s'adeia més amb Salamina que amb l'Artemísion.⁵⁹ L'observació, però, ja l'apuntà E. Lobel en adonar-se que en el fr. 31, col. ii del POxy 2327 apareixien frigis, fenicis i suposadament també medes, així com algunes indicacions contextuals que feien pensar en un combat naval:⁶⁰

.] ω ... [
π
ποντοβοα[
πειθωντα[
ὡς ὑπὸ σάλ[πιγγος
παισὶν μη[
Φουξί τ[ε
Φοινίκω[ν
ἦλθ[

Des de ben aviat, però, s'havia pres en consideració la possibilitat d'assignar algun fragment epigramàtic al poema de Salamina, però totes les propostes han resultat meres hipòtesis més o menys fonamentades que cap troballa papiràcia

⁵⁸ 2001: 36.

⁵⁹ *Ibid.* 35, punt e.

⁶⁰ Lobel 1954: 67.

ha corroborat fins al moment.⁶¹ En trobem un exemple en l'intent de Podlecki d'identificar el fr. 62 Diehl com l'incipit d'aquesta composició elegíaca:⁶²

εἰ δ' ἄρα τιμῆσαι, θύγατερ Διός, ὄστις ἄριστος,
 δῆμος Ἀθηναίων ἐξετέλεσσε μόνος.

En realitat, no hi ha cap prova concloent sobre aquesta pertinença, com tampoc cap que bandegi la possibilitat que formés part d'un epigrama relativament extens o d'una referència a Marató, a l'Artemísion o a la presa d'Èion, posem per cas.⁶³ Tant és així que en la segona edició dels *Iambi et Elegi Graeci*, West el classifica com a fr. 86 sota l'epígraf *incertum an ex epigrammatis*.

En la taula següent són recollides, de manera sinòptica, les diverses propostes i opinions entorn dels poemes simonidis dedicats a conteses bèl·liques:

	Artemísion elegíac	Artemísion mèlic	Salamina elegíac	Salamina mèlic	Marató elegíac	Platees elegíac
Schneidewin		+		+	+	+
Bergk		+	+		+	+
Wilamowitz		+				
Page		+				

⁶¹ Ens duria massa lluny examinar punt per punt els parers dels filòlegs que han pres partit en favor d'una elegia commemorativa de Salamina i han intentat definir el contingut, el comitent i el context d'execució d'aquest poema. Basti dir que una visió de conjunt permet copsar les nombroses dissensions dels estudiosos respecte els seus predecessors. En efecte, de Schneidewin (1835) fins a Molyneux (1992), passant per Bergk (1843), Wilamowitz (1913), Bowra (1934), Barigazzi (1963) i Podlecki (1968), tots ells han fet les seves respectives aportacions, sovint discordes. Per a una relació detallada d'aquesta qüestió, vegeu Andreoli 2005: 62-63, i les corresponents notes 18-20.

⁶² El díctic, transmès per un escoliasta d'Aristòfanes (ad Ar. *Pax* 736 sqq.), ve encapçalat per la indicació *παρὰ τὰ Σιμωνίδου ἐκ τῶν ἐλεγείων*, que fóra valuosa si els termes *ἐπίγραμμα* i *ἐλεγείον* no fossin clarament confusibles. Vegeu Podlecki 1968: 268, aspecte també discutit per Gentili 1968: 44.

⁶³ De fet, és del tot incert si en el cas d'Èion el grup de passatges, citats per Èsquines (*in Ctes.* 183 sqq.), Plutarc (*Cim.* 7) i Demòstenes (*Lept.* 112), són de caràcter elegíac o epigramàtic.

	Artemision elegíac	Artemisión mèlic	Salamina elegíac	Salamina mèlic	Marató elegíac	Platees elegíac
Podlecki			+			
West (92)	+		+			+
West (93)	+					+
Gigante	+					
Rutherford	+		+			+

Una situació semblant s'hauria produït en el cas del poema commemoratiu de la batalla de Platees, de no haver estat per la felicitat troballa d'un fragment d'extensió considerable, el fr. 11 W², que amb els seus 45 versos d'irregular estat de conservació ha fet possible concebre amb una certa precisió l'estructura compositiva de l'elegia, si més no de la part inicial de l'obra.

La recuperació d'un fragment d'aquestes dimensions i rellevància ha fet sorgir molts interrogants, però en concret pel que fa als aspectes compositius s'ha especulat primordialment sobre la llargària del poema, qüestió que queda estretament vinculada al context d'execució o a les utilitzacions que se n'hagi pogut fer amb posterioritat.⁶⁴ Sense la recuperació d'aquest fragment, no només hauria estat impossible copsar molts aspectes formals i literaris de les elegies simonídiades, sinó que difícilment s'hauria pogut arribar al consens, gairebé unànime avui dia, d'assignar a l'elegia de Platees el conjunt format pels frr. 10-18 W², en especial els passatges citats per tradició indirecta (frr. 15-16 W²).⁶⁵

A grans trets pot dir-se que el poema constava d'una part introductòria constituïda per un o diversos proemis a manera d'himne, i d'una part narrativa formada per les diferents etapes prèvies i suposadament també per les gestes de la batalla en si. La secció de l'himne, a la manera dels himnes homèrics o de la *Teogonia* d'Hesíode, comprèn un comiat del primer invocat i una segona invocació. En total, consta d'una trentena de versos, deu dels quals corresponen

⁶⁴ Per a una visió actualitzada, que pondera les principals propostes precedents de context i d'interpretació, vegeu Aloni & Iannucci 2007: 78-82.

⁶⁵ L'anàlisi de referència la duqué a terme Rutherford 2001a: 38-50.

a la transició entre l'himne i la narració. Tot i que aquesta darrera era indubtablement la més extensa, amb prou feines se'n conserva una quinzena de versos. West creu que, pel cap baix, hauria d'haver comprès un centenar de versos, a jutjar pel ritme discursiu de la part preservada, i la majoria de crítics pensa en uns quants centenars de versos com una extensió plausible.⁶⁶

L'ELEGIA PER LA BATALLA DE PLATEES

Cap dels *testimonia* que acostumen a aportar notícies sobre l'obra de Simònides no constata l'existència d'una composició commemorativa que tingués per tema principal els *Πλαταιικά*. En realitat, fins a la data de la publicació del *Nou Simònides* només es tenia constància de l'existència d'epigrames que celebraven la gesta dels hel·lens, amb l'afegit que eren suspectes de ser espuris pel que fa a la seva atribució simonídia. Fins i tot a partir de l'únic veritable testimoni conservat de la composició elegíaca, el passatge plutarqueu del *De Herodoti malignitate* en què són citats dos fragments simonidis, s'interpretava que Plutarc feia esment de dos passatges distints d'una composició epigramàtica d'una certa extensió, a la manera de la *Smyrneis* de Mimnerm, per exemple.⁶⁷

⁶⁶ West 1993a: 4. Pensi's, per exemple, que ja Bowie, anys abans de la publicació de les elegies, creia que l'*ἀρχαιολογία τῶν Σαμίων* de Simònides depassava els dos milers de versos. *The poem was too long for a single Hellenistic papyrus role –i.e. it must have gone over c. 2000 lines.* Bowie 1986: 31.

⁶⁷ Plut. *De Herod. malign.* 42, 872d-873, ἀλλὰ Κορινθίους γε καὶ τάξιν ἦν <ἔχοντες> ἐμάχοντο τοῖς βαρβάροις καὶ τέλος ἤλικον ὑπῆρξεν αὐτοῖς ἀπὸ τοῦ Πλαταιᾶσιν ἀγῶνος

De fet, Plutarc ha continuat essent un referent, juntament amb Diodor i Heròdot, a l'hora de constituir un relat versemblant dels esdeveniments de Platea, fet que ha marcat de manera notable la constitució del text de l'elegia de Simònides i les hipòtesis de contingut i d'extensió. Les integracions que M. West ha proposat en la seva edició, per exemple, són deutores, en bona mesura, del relat herodoteu.⁶⁸ Per al fragment de Platees, tot partint de diversos indicis com el ritme narratiu de la part elegíaca conservada, de les dimensions dels relats en prosa i de l'extensió coneguda o hipotètica d'altres composicions elegíacques de caràcter històric o narratiu, pot arribar-se a la conclusió que el poema difícilment constava d'una extensió inferior a uns quants centenars de versos.⁶⁹ El context d'execució, amb tot, juga un paper significatiu en la determinació d'aquest punt concret.

En prendre en consideració les diverses teories que s'han proposat per donar resposta a propòsit del comitent i del context primigeni de la composició, ja siguin de caire públic, ja privat, cal tenir present el context històric a l'hora d'establir un marc cronològic de referència. En principi, la data *post quem* és

ἔξεστι Σιμωνίδου πυθέσθαι γράφοντος ἐν τούτοις: [fr. 15 W] + [fr. 16 W] ταῦτα γὰρ οὐ χορὸν ἐν Κορίνθῳ διδάσκων, οὐδ' ἄσμα ποιῶν εἰς τὴν πόλιν, ἄλλως δὲ τὰς πράξεις ἐκείνας ἐλεγεία γράφων ἰστόρηκεν. Cf. Schneidewin 1835: 79-80. "Illud genus elegiarum epicum vel heroicum appellandum censebat Weberus [...] qui cum Simonideo carmine in pugnam Plateensem quum alia tum Mimnermi Elegiam in pugnam Smyrnaeorum contra Lydos componit [...]", és a dir, un antecedent del que posteriorment s'ha denominat elegia narrativa o històrica; Bergk 1882 (1843-1867): (3) 424. "Duo diversa sunt fragmenta eiusdem elegiae, ut scite animadvertit Blass [...]". Nombrosos crítics han volgut veure una continuïtat textual entre ambdues citacions. Vegeu Parsons 2001: 22.

⁶⁸ Herod. VIII-IX; Diod. Sic. *Bibl.* XI; Plut. *Arist.*; *De Herod. malign.*

⁶⁹ Vegeu West 1993a: 4. Per a una visió general de les elegies possiblement representades en un context públic, Bowie 1986: spec. 27-34, on es considera com a possibles els 2000 versos atribuïts, respectivament, a l'*Arqueologia* de Semònides i a la *Fundació de Colofó i Colonització d'Elea* de Xenòfanes, així com els 7000 versos, elegíacs segons Bowie, de Paníassis d'Halicarnàs. El mateix Bowie corrobora les seves tesis a Bowie 2010a: 154. Cf. Matthews 1974: 27 sqq. Sobre l'elegia històrica, vegeu *Introducció*, p. 8 sqq. En canvi, per a obres com l'*Smyrneis* de Mimnerm o l'*Eunomia* de Tirteu, segurament més afins a l'elegia simonídia en molts aspectes, es considera una extensió plausible el miler de versos, en el supòsit que el seu lloc de representació fos una competició o festivitat pública del s. VII a.C.

indubtablement l'estiu de l'any 479 a.C., mentre que l'*ante quem* oscil·la en funció de l'any en què es pretengui ubicar la mort del poeta. Aquest quòdlibet, fomentat ja per la confusió de les fonts testimonials, s'agreuja per la manca de dades atendibles.

Tanmateix, les dates de 556 i 468 a.C. són generalment admeses com els termes de la vida de Simònides, la darrera de les quals és testimoniada pel *Marmor Parium*.⁷⁰ S'obté, així, un marge d'uns deu anys, tot i que la majoria dels estudiosos tendeixen a pensar en una data propera a la finalització de la guerra al continent hel·lènic i, per tant, en una ocasió pròxima en el temps als fets bèl·lics.⁷¹

Tant l'ocasió com l'execució són elements clau a l'hora d'escatir l'origen de la composició o, plantejat d'una altra manera, el tipus de comitent que encomanà el poema. A grans trets pot dir-se que la majoria de crítics ha considerat dues menes de contextos com a possibles escenaris originals per a les elegies de Simònides, en general, i la de Platees, en concret: el simposi i la celebració de caràcter cívic i públic. El context simposíac, que difícilment es pot excloure en el cas de la poesia elegíaca i iàmbica pel que fins ara se sap dels seus trets genèrics, ha estat majoritàriament descartat pels estudiosos, amb l'excepció notòria de M. West.⁷² Aquest, tanmateix, no renuncia a ubicar la composició en un moment coincident amb la celebració d'una festivitat pública en honor d'Aquil·les, per la importància que té la seva figura en la composició de Platees.

El segon tipus de context, en canvi, és acceptat majoritàriament com el més plausible perquè s'adiu amb moltes de les característiques de l'elegia. La dificultat principal, que fins al moment ha restat insalvable, consisteix a

⁷⁰ Vegeu el debat suscitat per L. A. Stella (1946), que endarrereix les dates de Simònides, en un estudi acurat com el de J. H. Molyneux (1992: spec. 23-27, 307-343).

⁷¹ Aloni 1994: 16. "Tutto ciò induce a ricercare l'occasione per l'elegia di Simonide in un evento celebrativo assai prossimo alla battaglia di Platea stessa".

⁷² West 1993a: 5.

formular una identificació unànimement acceptada. Contràriament, s'obre davant nostre una multiplicitat de propostes i teories, amb el seu corresponent grau de versemblança i d'imaginació, que fan pensar en la incertesa que encara plana sobre aquest punt concret.⁷³

Abans, però, de passar a descriure qualsevol d'aquestes hipotètiques ocasions i a analitzar el sentit i l'estructura del poema, sembla pertinent centrar l'atenció en un aspecte que el descobriment de les elegies ha deixat, fins a cert punt, en segon terme. Ens referim als quatre epigrames, coneguts ja d'antuvi, que són dedicats a la mateixa batalla de Platees i han estat atribuïts tradicionalment a Simònides. De la comparació entre tals epigrames i l'elegia de la batalla de Platees es posen de manifest les grans diferències que separen els dos tipus d'obres.

En un primer moment, es pot pensar en una intenció comuna, tant per part dels epigrames, com de l'elegia narrativa:⁷⁴ la commemoració honorífica destinada a perpetuar la memòria dels combatents caiguts. Aquest darrer aspecte, molt més clar en el cas dels epigrames dedicats als guerrers de les Termòpiles, s'ha volgut destacar en major o menor mesura en els poemes dedicats a commemorar la victòria de Platees.⁷⁵ Entre aquests darrers cal destacar dos epigrames, el component fúnebre dels quals és testimoni per

⁷³ En favor d'una comissió pública i d'un context celebratiu d'execució es mostren Parsons 1992: 6; Aloni 1994: 16; Burzacchini 1995: 25 sqq.; Pavese 1995: 24; Boedeker 1995a: 217 sqq.; Rutherford 1996: 174 sqq.; Schachter 1998: 25; Ternavasio 1998: 29; Sbardella 2000: 4; Stehle 2001: 116 sqq.; Shaw 2001: 179; Aloni & Iannucci 2007: 78-81.

⁷⁴ Per a una anàlisi del significat de l'elegia històrica i narrativa que revisa i actualitza la definició de Bowie (1986), vegeu Sider 2006: 327-346; Aloni & Iannucci 2007: 74-90, els quals també analitzen els trets formals i de contingut de l'epigrama clàssic (*ibid.* 30-66).

⁷⁵ Amb tot, hi ha qui enfatitza la impossibilitat de parlar amb certesa de cap altra commemoració que la del poeta, posant de relleu la manca de testimonis referents al culte heroic dels combatents de Platees. Vegeu, per exemple, Bremmer 2006: 24. "[...] There is no clear evidence that the war-dead of Plataea received a hero cult or that Simonides even hinted at such a cult. His immortality is still the immortality bestowed by the poet. The connection between epic heroes and warriors was of course close and many cultic heroes were represented as warriors, but it would need the carnage and ferocity of the Peloponnesian War before we start to find the first traces of the heroization of fallen and, perhaps, living warriors."

Pausànias, qui assegura que, a diferència dels altres hel·lens, els espartans i atenesos que moriren al camp de batalla tenien tombes separades sobre les quals hi havia inscrits epitafis elegíacs atribuïts a Simònides.⁷⁶ Aquests epigrammes han estat pretesament identificats per Bergk amb dos textos de l'*Antologia Palatina*, hipòtesi que corroborà posteriorment Page, tot i que el lematista els vincula a les Termòpiles. Del primer s'ha avançat la hipòtesi que es tractés de l'epitafi atenès:

εἰ τὸ καλῶς θνήσκειν ἀρετῆς μέρος ἐστὶ μέγιστον,
ἡμῖν ἐκ πάντων τοῦτ' ἀπένειμε Τύχη·
Ἑλλάδι γὰρ σπεύδοντες ἐλευθερίην περιθεῖναι
κείμεθ' ἀγηράντῳ χρώμενοι εὐλογίῃ.⁷⁷

El segon, al seu torn, pot correspondre a la inscripció del túmul espartà:

ἄσβεστον κλέος οἶδε φίλη περὶ πατρίδι θέντες
κυάνεον θανάτου ἀμφεβάλοντο νέφος·
οὐδὲ τεθνᾶσι θανόντες, ἐπεὶ σφ' ἀρετὴ καθύπερθε
κυδαίνουσ' ἀνάγει δώματος ἐξ Αἰδέω.⁷⁸

L'antiguitat de les composicions no és acceptada unànimement per part dels crítics, però hom tendeix a acceptar una datació anterior a l'època hel·lenística.⁷⁹ Ara bé, si l'atribució és correcta, l'element que sembla més remarcable és el fet que en cap dels dos casos no hi hagi cap referència explícita a la polis a què va

⁷⁶ Paus. 9, 2, 5: κατὰ δὲ τὴν ἔσοδον μάλιστα τὴν ἐς Πλάταιαν τάφοι τῶν πρὸς Μήδους μαχεσαμένων εἰσί. τοῖς μὲν οὖν λοιποῖς ἐστὶν Ἑλλήσι μνημα κοινόν· Λακεδαιμονίων δὲ καὶ Ἀθηναίων τοῖς πεσοῦσιν ἰδίᾳ τέ εἰσιν οἱ τάφοι καὶ ἐλεγείᾳ ἐστὶ Σιμωνίδου γεγραμμένα ἐπ' αὐτοῖς.

⁷⁷ A. P. 7, 253 = *epig.* 8 P.

⁷⁸ A. P. 7, 251 = *epig.* 9 P.

⁷⁹ Molyneux 1992: 197. Cf. Page 1981: 198, molt més escèptic: "As for the date of these epigrams, it is known that VIII is pre-Alexandrian and that IX is not later than the second century B.C."

dirigida la composició, malgrat que el poeta continués produint per a ambdues ciutats. Els escolis d'Arístides afirmen que els poemes VIII i IX FGE eren dedicats a la memòria dels caiguts a les Termòpiles. Page, tanmateix, descarta la possibilitat que es tracti de mers exercicis retòrics hel·lenístics i pren partit per una inscripció d'epitafi en un *polyandrion*.⁸⁰

Tant l'elegia com l'epigramàtica comparteixen una fraseologia d'evocació homèrica, que comprèn imatges i formes expressives d'extracció èpica;⁸¹ amb tot, és el conjunt d'elements comuns a ambdues composicions el que permet reconstruir un fonament ideològic i expressiu dels epigrames commemoratius. La noció fonamental d'ambdós epigrames pot resumir-se en la virtut militar (ἀρετή: VIII, 1; IX, 3) que és la valedora de la glòria immortal, immarcescible (ἀγήραντος εὐλογίη: VIII, 4; ἄσβεστον κλέος: IX, 1) dels que han caigut per deslliurar l'Hèl·lada del jou bàrbar (Ἑλλάδι ... ἐλευθερίην: VIII, 3) o per honorar la pàtria amb el sacrifici personal (φίλην περὶ πατρίδι: IX, 1). D'aquí que el verb emprat en tots dos casos dugui implícita la idea d'un basament posat amb l'acció del guerrer (σπεύδοντες ... περιθειῖναι: VIII, 3; θέντες: IX, 1), que esdevé, en darrer terme, un vertader fonament, un monument bastit damunt de llurs cossos en record de les gestes militars i de les seves resultes polítiques, panhel·lèniques.

La funció que, a la pràctica, acompleix la inscripció és atribuïda a l'*areté*: una comesa il·lustradora i glorificant (κυδαίνουσα: IX, 4) que, al seu torn i a títol retributiu, deslliura els bons guerrers i ciutadans de la foscor del silenci i de la mort (ἀνάγει δώματος ἐξ Αἴδεω: IX, 4) per concedir-los una nova vida (οὐδὲ τεθνᾶσι θανόντες: IX, 3) en el record dels homes, en bona mesura gràcies al

⁸⁰ Page 1981: 197-200. Hi ha còpies imitatives d'ambdues composicions, cosa que fa pensar en la seva celebritat.

⁸¹ Page (*ibid.*) assenyala els següents paral·lels: ἄσβεστον κλέος, *Od.* 4, 584; 7, 333; φίλην...πατρίδι, *Il.* 3, 244; *Od.* 24, 266; κυάνειον νέφος, *Il.* 23, 188; ἄχεος νεφέλη, *Il.* 17, 591 = 18, 22.

monument mateix, a la inscripció.⁸² Aquest privilegi que els fa cèlebres, malgrat l'inevitable anonimat del cos de falange, els destria per designi del fat (ἡμῖν ἐκ πάντων τοῦτ' ἀπένειμε Τύχη: VIII, 2) i transforma la mort que obscureix (κυάνεον θανάτου ... νέφος: IX, 2) en quelcom especial i bell (τὸ καλῶς θνήσκειν: VIII, 1).

A banda dels dos epigrames esmentats, un estudi detingut del conjunt d'epigrames dedicats a commemorar algun episodi de les Guerres Mèdiques revela que bona part del lèxic que s'associa a la poètica del *kleos*, i en concret a l'elegia celebrativa, reapareix en els epigrames, especialment en aquells que són de clara fàbrica hel·lenística.⁸³ Són nombroses les ocasions en què apareix el κλέος o algun dels seus derivats lingüístics en els epigrames dits simonidis, sempre referit als combatents caiguts i, per tant, a la seva glòria *post mortem*.⁸⁴ Un cas especial l'ofereixen les composicions que se solen vincular a la batalla de Platees.

Com veurem, hom tendeix a interpretar que les referències trobades en el poema elegíac de Platees i, en general, el seu sentit, condueixen cap a una altra direcció: el deure de satisfer amb parcialitat la comissió d'un poema

⁸² Page 1981: 200. "The idea is commonplace; the expression is original and imaginative, of a type characteristic of the age of Aeschylus, Pindar and Simonides. The thought is simply that a man's fame confers on him a kind of life after death; so, for example, Tyrtaeus 12. 31-2 [...], and the same idea underlies Simonides PMG fr. 531, on the fallen at Thermopylae [...]" Per exemplificar l'esment d'Èsquil es pot adduir un dels epigrames que li són atribuïts (Aesch. 1 FGE, epitafi dels que moriren vora el mont Ossa: κυανή και τούσδε μενεγχεας ὤλεσεν ἄνδρας / Μοῖρα πολύρρηνον πατρίδα ῥυομένους. / ζῶν δὲ φθιμένων πέλεται κλέος, οἷ ποτε γυίοις / τλήμονες Ὀσσαίαν ἀμφιέσαντο κόνιν).

⁸³ A l'epigrama XXVIII FGE trobem plasmat el motiu del πόθος que deixen els difunts caiguts en el combat per la pàtria i per tota l'Hèl·lada (τούσδε ποθει φθιμένους ὑπὲρ Ἑλλάδος ἀντία Μήδων ...); i a Sim. ep. LIV FGE, la μνήμη que resta en record dels difunts (εὐθυμάχων ἀνδρῶν μνησώμεθα, τῶν ὄδε τύμβος / οἷ θάνον εὐμηλον ῥυόμενοι Τεγέαν ...)

⁸⁴ Sim. ep. VII FGE (εὐκλέας αἶα κέκευθε, Λεωνίδα, οἷ μετὰ σεῖο / τῆιδ' ἔθανον, ...); XXa (ἀνδρῶν τῶνδ' ἀρετῆ[ς] ἔσται κλέ[ος] ἀφθι[των] αἰεὶ ...); VI (μνήμα τόδε κλεινοῖο Μεγιστία, ὄν ποτε Μῆδοι ...). Cf. Molyneux 1992: 17. "[...] there is only one undisputably authentic Simonidean epigram (ep. VI, on Megistias)"; Derderian (2001: 132) analitza el perquè de l'atribució del *kleos* a l'endeví Megistias.

commemoratiu i alhora preservar formalment el marc històric de panhel·lenisme que es derivà de les victòries contra els invasors bàrbars.⁸⁵ Tanmateix, hi ha detalls en l'elegia que fan pensar en un poeta disposat a complaure l'interès del patró o el voler escaient a l'ocasió.⁸⁶ Abans d'aprofundir en aquest punt fonamental i no exempt de controvèrsia, podem comparar dos textos paradigmàtics d'aquesta mateixa orientació, els altres dos epigrames que guarden relació amb Platees.

El primer d'ells, que pot ser datat després de l'estiu del 479 a.C. respon a l'ambient unitari de tots els hel·lens que es fomentà amb posterioritat a Platees i que, sota el guiatge interessat de les dues principals potències, Atenes i Esparta, desembocà en l'escissió dels grecs en dues faccions ben definides, la Lliga Dèlica i la Lliga Peloponèsia, respectivament. En efecte, el relat herodoteu refereix que l'enfrontament final a la plana de Beòcia aplegà tan sols espartans, tegeus i atenesos pel bàndol hel·lènic i, tanmateix, la inscripció honorífica – novament atribuïda a Simònides— respectà el caràcter panhel·lènic de la victòria:⁸⁷

τόνδε ποθ' Ἑλληνες Νίκης κράτει, ἔργω Ἄρῃος,
Πέρσας ἐξελάσαντες ἐλευθέρα Ἑλλάδι κοινόν

⁸⁵ Vegeu Aloni 1994: 16. "(I tratti panellenici) consistono essenzialmente nel sottrarre la glorificazione dei Greci che vinsero a Platea a ogni limitazione localistica e di parte, mediante l'appello alla tradizione poetica che più di tutte riflette il dispiegarsi unanime delle forze della Grecia contro il nemico. Tutto ciò induce a ricercare l'occasione per l'elegia di Simonide in un evento celebrativo assai prossimo alla battaglia di Platea stessa."

⁸⁶ Burzacchini 1995: 25. "Si dovrà pensare ad una performance di tipo trenodico con funzione celebrativa, in solenne occasione pubblica, su committenza probabilmente spartana o dello stesso Pausania [...]: forse per la circostanza dell'istituzione delle Eleuterie [...], in particolare della consacrazione dell'altare comune a Zeus Eleuterio." Cf. Asheri 2004; Pavese 1995: 24-26.

⁸⁷ Plut. *Arist.* 19, 7; Plut. *De Herod. malign.* 873b; *A.P.* 6, 50 (Simon.) Cf. Hdt. 9, 59 sqq. És prou significatiu el comentari amb què Plutarc (*uit. Aristid.* loc. cit.) encapçala la citació d'aquests versos, potser introduint el contrapunt de dissensió respecte Heròdot, com en altres ocasions (cf. *De Herod. malign.* loc. cit., καὶ τὸν βωμὸν οὐκ ἄν ἐπέγραψαν οὕτως, εἰ μόναι τρεῖς πόλεις ἠγωνίσαντο τῶν ἄλλων ἀτρέμα καθεζομένων).

ιδρύσαντο Διὸς βωμὸν Ἐλευθερίου.⁸⁸

El darrer epigrama en certa forma relacionat amb els esdeveniments de Platees és el cèlebre epigrama (τὸ ἐλεγεῖον) que, segons s'explica, el comandant de l'exèrcit hel·lènic i cabdill dels espartans, Pausànias, encarregà a Simònides i féu gravar al trespeus que els grecs dedicaren a Delfos per agrair i commemorar la victòria sobre els perses:

Ἑλλάνων ἀρχαγός, ἐπεὶ στρατὸν ὤλεσε Μήδων,
Παυσανίας Φοῖβω μνᾶμ' ἀνέθηκε τόδε.⁸⁹

Aquests dos epigrames participen d'un sentiment o d'una tendència ideològica d'unitat hel·lènica que trobem igualment plasmats en l'elegia de Platees. Amb tot, ja des de les primeres aproximacions al poema s'ha posat en relleu un fet que planteja interrogants: la tradició antiga no conserva pràcticament cap referència d'una elegia extensa, obra del mateix Simònides, que, en ocasió d'una celebració commemorativa ja sigui de la victòria en si, ja dels caiguts en batalla, ja d'ambdós *αἵτια*, tingués una vàlua i un sentit

⁸⁸ *Ep.* XV P, tal com és citat per Plutarc (*Arist.* 19, 7). L'*Anthologia Palatina* (6, 50) proporciona una variant al primer vers, ῥώμη χερὸς pro Νίκης κράτει, alhora que aporta un pentàmetre com a segon vers: εὐτόλμω ψυχῆς λήματι πειθόμενοι.

⁸⁹ *Ep.* XVII(a) P. La font més antiga és Tucídides (1, 132, 2), que en el conegut relat sobre l'actuació i el desenllaç fatídic de Pausànias (1, 128-134) deixà constància d'aquest díctic, molt citat a l'Antiguitat. L'homònim geògraf Pausànias ja testimonia l'autoria de Simònides (3, 8, 2). No sembla desencertat adduir aquí l'epigrama que, de la mateixa manera que l'estrateg espartà, feren inscriure les *poleis* que prengueren part en la lluita. El context fou el mateix, Delfos; el suport, un trespeus d'or; el contingut, però, menys particular, de mires panhel·lèniques (=ep. XVIIb P): Ἑλλάδος εὐρυχόρου σωτήρες τόνδ' ἀνέθηκαν / δουλοσύνης στυγεράς ὀυσάμενοι πόλιας. Cal no oblidar tampoc l'*ep.* XXXIX P, igualment dedicat per Pausànias, però no pas a Platees, com confon Kowerski (2005: 155). Cf. Ath. 12, 536a (citant Nimfis d'Heraclea, *FGH* 432 F 9): τὰ τῆς Σπάρτης ἐξελθὼν νόμιμα καὶ εἰς ὑπερηφανίαν ἐπιδοὺς περὶ Βυζάντιον διατρέβων τὸν χαλκοῦν κρατῆρα τὸν ἀνακείμενον τοῖς θεοῖς τοῖς ἐπὶ τοῦ στόματος ἰδρυμένοις, ὃν ἔτι καὶ νῦν εἶναι συμβαίνει.

equivalent als dels epigrames, per als quals certament existeix una àmplia transmissió testimonial.⁹⁰

Aquesta constatació, en certa forma sorprenent, s'ha argüït sovint per demostrar, en primer terme, la desconeixença del poema de Platees per part d'Heròdot. En efecte, d'acord amb aquest *argumentum ex silentio*, l'historiador d'Halicarnàs esdevé una pedra de toc indefugible per a la constatació de les fonts que hi havia disponibles a propòsit de les Guerres Mèdiques, però cal tenir en compte que l'origen de les informacions que forneixen el relat herodoteu és, segons sembla, majoritàriament oral i possiblement parcial.⁹¹

En realitat, ens trobem davant d'un joc d'equilibris i d'interessos que determinen en bona mesura el contingut i el to dels discursos literaris, si és lícit parlar de literatura en aquesta època. És el que tan encertadament B. Gentili qualificava com a "norma del polipo",⁹² en virtut de la qual, per exemple, correspondria a Heròdot fer omissió, preterir i no posar èmfasi (no pas desconèixer, com s'ha insinuat) en una composició que tots els indicis revelen composta per a un comitent –o una polis— distint i, màximament, adversari d'aquell a què va destinada l'obra pròpia. Això ens porta directament a parlar de la possible ocasió i procedència de la comanda.

Heròdot equipara la importància del rol atenès i de l'espartà en el relat de la batalla de Platees. Aquesta versió, però, no era potser massa precisa amb la vertadera successió dels esdeveniments. Un testimoni tan significatiu com Èsquil, en la seva obra conservada més propera temporalment als fets militars i l'únic drama històric que ens ha pervingut, els *Perses*, del 472 a.C., dóna la màxima rellevància a la intervenció dòria:

⁹⁰ Vegeu Sbardella 2000: 3, n. 10.

⁹¹ Vegeu Fowler 1996: 86, "He did not invent his sources; he discovered the problem of sources"; Griffiths 2006: 136-140; Thomas 2006: 71-72; Gray 2002; Murray 2001 (1987); Waters 1985: 76-95, spec. 87. Sobre els vincles entre el poema de Platees i el relat d'Heròdot, vegeu West 1993a: 3; Aloni 2001: 88, 101; Boedeker 2001: 120-134; Hornblower 2001: 135-147.

⁹² Gentili 1984: 153-202.

τόσος γὰρ ἔσται πελανὸς αἵματοσφαγῆς
πρὸς γῆι Πλαταιῶν Δωρίδος λόγχης ὕπο.⁹³

Des del punt de vista textual, l'elegia de Platees, si més no la part que se n'ha conservat, comprèn tot un seguit d'elements que indueixen a pensar en una preferència espartana. En efecte, si l'ordre textual o poemàtic, per ser més precisos, tenia realment una importància cabdal a l'hora d'establir una jerarquia de rellevància, com s'ha demostrat en nombrosos casos en l'àmbit de la poètica arcaica,⁹⁴ el rol espartà destaca per la seva preponderància des del començament de la secció narrativa del poema. Tot i així, resulta impossible assegurar l'evolució de l'obra en una determinada direcció, molt més encara pel fet de tractar-se amb tota versemblança d'una obra d'una certa extensió.

Els fragments aportats per Plutarc (frr. 15-16 W²) comprenen l'elogi dels combatents corintis, però els termes encomiàstics no poden equiparar-se al contingut diví i heroic de l'inici de la narració, completament consagrada a l'expedició espartana. De fet, es desconeix la manera com els atenesos eren introduïts en el relat, malgrat alguns intents de reconstrucció textual poc consolidats.⁹⁵ Es pot dir, però, que les úniques dades certes són les que aporten

⁹³ Aesch. *Pers.* 816-817. La imatge dels medes que es deriva dels epigrames simonidis és poc definida. De fet, els medes i els perses, juntament amb fenicis i asiàtics, són l'estranger, el bàrbar, l'aliè i l'enemic. Es caracteritzen pel seu exèrcit, les seves armes, el seu aparell militar, la indumentària i els seus cavalls. Vegeu Simon. V – VII; XI – XVI; XVIII; XIXa – XXIV FGE). Cf. Simon. fr. 13 W².

⁹⁴ Sobre els mètodes compositius preclàssics a l'hora d'elaborar una obra unitària vegeu, per exemple, van Groningen 1958: 29-99, especialment el capítol dedicat a l'enquadrament que delimiten exordi i epíleg (78-82), malgrat que resta impossible de determinar el nombre de versos que els separaven i fins i tot si existia un epíleg o una *sphragis* conclusiva al poema de Platees ("La présence du premier [l'exorde] n'implique point celle du second [l'épilogue]", p. 78).

⁹⁵ Per exemple, l'edició de Parsons (Boedeker & Sider 2001: 18-19) proposa llegir al v. 41 Παν]δίονος ἐξε[λάσα]ντες i al següent vers ἐκρο]πος ἀντιθέου[, que posarien en escena el

els *frustula* papiracis disposats d'acord amb les superposicions textuais, i sempre de manera coherent amb la continuïtat de sentit. El resultat és un extens fragment de quaranta-cinc versos en diferents estats de conservació, l'estudi dels quals ha revelat una estructura concreta que defineix clarament les seccions.

Sense entrar ara en detall, podem dir que la primera part consisteix en un proemi, l'inici del qual no s'ha preservat (vv. 1-28, fr. 11 W², a què acostuma a afegir-se com a antecedent el fr. 10 W²).⁹⁶ Aquesta secció proemial es troba articulada en una primera part dedicada a Aquil·les i a Homer, i una segona, iniciada pel comiat d'Aquil·les, que comprèn la subsegüent invocació a la Musa. Es tracta d'una transició entre la secció himnica i la pròpiament narrativa, en què ja s'apunta l'elogi d'Esparta i la glòria indeleble que assoliren els guerrers espartans per la seva victòria a Platees, una glòria i una celebritat comparables a la dels herois homèrics.

En aquesta secció clarament commemorativa (ἵνα τις [μνή]σεται, v. 24) es poden copsar abundants homerismes i unes formulacions molt properes a l'imaginari èpic, a més d'una possible identificació entre els combatents de Platees i les forces espartanes que traïria l'interès de satisfer les expectatives del comitent (vv. 23-28). En qualsevol cas, Esparta, posada probablement en parangó igualitari amb l'Hèl·lada, a compleix l'alliberament de l'esclavitud bàrbara, cosa que sembla una indicació prou palesa de l'orientació que pren el discurs (v. 25).

ἔντυνο]ν καὶ τόνδ[ε μελ]ίφρονα κ[όσμον ἀο]ιδῆς
ἡμετ]έρος, ἵνα τις [μνή]σεται ὑ[[~]
ἀνδρῶ]ν, οἱ Σπάρτ[ηι [~] [~] δούλιον ἤμ]αρ

component àtic o atenès, però en cap cas no s'aconsegueix atènyer l'èmfasi amb què apareixen descrits els espartans. Cf. Rutherford 2001a: 47.

⁹⁶ West 1992: II, 118; Cf. Rutherford 2001a: 43.

·] ἀμυν[]· []ω[
 οὐδ' ἀρε]τῆς ἐλάθ[οντο ~~~]ν οὐρανομ[ήκ]ης
 καὶ κλέος ἀ]νθρώπων [ἔσσετ]αι ἀθάνατο<ν>.

S'inicia a continuació la secció narrativa amb la marxa espartana. Fins i tot la descripció de l'expedició no és exempta d'una certa formularitat solemne, com es pot observar en la partença (v. 29, ~~~ Εὐ]ρώταν κα[ὶ Σπάρτη]ς ἄστυ λιπόντ[ες] i en els subsegüents estadis d'aquesta. És prou significatiu el fet que Simònides esmerci tres versos a deixar constància de l'empara divina i heroica que encapçalava en tot moment l'expedició. Es tracta de figures estretament vinculades a la història mítica d'Esparta i, en certa mesura, connexes amb el discurs èpic precedent: els Diòscurs, fills de Týndar, i Menelau, que remetent a la més florida noblesa del passat gloriós d'Esparta (vv. 30-32):

~~~~] Ζηνὸς παισὶ σὺν ἵπποδάμοις
 Τυνδαρίδα]ις ἦρωσι καὶ εὐρυβίηι Μενελάω[ι
 ~~~ πατ]ρώης ἡγεμόνες π[ό]λεος

Tota aquesta càrrega heroica desemboca en el comandant espartà, Pausànias, a qui es dedica un díptic complet per enaltir el seu llinatge i versemblantment la seva exímia vàlua i perícia militar. No és pas fortuïta la disposició progressiva dels *laudandi*; contràriament, el discurs sembla atènyer en aquest punt una culminació ben significativa, que deixa aparentment en pretextos les referències anteriors (vv. 33-34):

τοὺς δ' υἱὸς θείοιο Κλεο]μβ[ρ]ότου ἔξ[α]γ' ἀριστ[ος]
 ·]αγ. Πausανίας.

Els versos següents es conserven més precàriament, tot i que poden copsar-se sense gaires dificultats l'esment elogiós de Corint (v. 35: ἐπικλέα ἔργα

Κορίν[θ]ου), el pas per Mègara (v. 37: Ν]ίσου πόλιν) i l'aplec de tots els peloponesis que prengueren part en l'expedició (vv. 37-38: ὄ[λλοι ... φύλα περικτιόνων), sempre, però, d'una manera més sumària.⁹⁷ Si a tot això hi afegim alguns trets doritzants ben rellevants (p. ex. ἀγέμαχοι, fr. 11, v. 14) i difícilment explicables en una composició de base lingüística jònica que, a més, evoca una fraseologia homeritzant, podrem percebre quelcom més que simples al·lusions: un veritable indici de patronatge.⁹⁸

En efecte, aquesta descripció parcial i esbiaixada del contingut de l'elegia ens serveix per destacar els principals arguments que s'esgrimeixen per demostrar la procedència espartana de la comissió del poema. La majoria dels crítics tendeix a pensar que l'elegia conté suficients motius textuais per identificar la ciutat d'Esparta i, en particular, Pausànias com els peticionaris més versemblants d'una elegia d'aquestes característiques. Aquesta constatació comporta algunes implicacions immediates. En principi, la comissió del poema hagué de realitzar-se abans de la caiguda en desgràcia de Pausànias (477 a.C.), moment en què, gairebé simultàniament amb l'ostracisme de Temístocles a Atenes, el regent de Plistarc fou declarat enemic públic i sotmès probablement a una *damnatio memoriae* que podria explicar, en part, la relegació de Pausànias en la tradició posterior, oral i escrita.⁹⁹

⁹⁷ Encara es pot aduir, com a indici d'una presència més destacada del component peloponesi en el poema, el fr. 13 W², que presumptament correspon a un moment més avançat de la narració. En ell, malgrat que molts versos són legibles de manera precària, es pot percebre una contraposició entre medes i perses, d'una banda (vv. 8-9: ἀπὸ μὲν Μήδ[ων] ... καὶ Περσῶν), i els fills de Doros i d'Hèraclès, els peloponesis, en general, o els espartans, en concret (v. 9-10: Δῶρου δ[ὲ] ... παισὶ καὶ Ἡρακλέος).

⁹⁸ Per a la defensa dels components dòrics i les seves connotacions, vegeu Burzacchini 1995: 30. Contràriament, Poltera (1997: 409-410; 535) atribueix l'hiperdorisme al procés de transmissió textual, mentre que Pavese (1995: 12) nega directament que hi hagi presència de dorismes.

⁹⁹ Cf. Thuc. 1, 132-138. La pèrdua d'importància de Pausànias deguda a aquest relegament podria explicar el tractament molt menys elogiós que rep el comandant de les forces gregues en l'obra d'Heròdot i, en darrer terme, l'omissió de l'elegia simonídia en el seu relat. Aquesta teoria és apuntada per Aloni 2001: 104.

La novetat que en altre temps es creia pròpia d'una elaboració posterior, hel·lenística, sembla remuntar-se a una època més primerenca i a uns pressupòsits ben distints. Ja Teòcrit s'adonà d'aquest viratge poètic efectuat per Simònides i el desenvolupà a discreció en presentar-se com a nou perpetuador de les gestes, en aquest cas, d'Hieró II de Siracusa i de Ptolomeu II Filadelf. Tanmateix, i continuant amb la hipòtesi més plausible d'una composició elegíaca centrada en la batalla de Platees, podem adduir un exemple d'aquesta combinació de valors homèrics i celebració dels contemporanis. Hom ha volgut posar en relació el proemi dedicat a Aquil·les (frr. 10 W² + 11, 1-20 W²) amb algun personatge rellevant en el transcurs de les Guerres Mèdiques. En principi, sembla lògic cercar-ne un que guardi relació amb la batalla de Platees; i, en efecte, el paper preserva el nom íntegre del cèlebre espartà Pausànias.

Les relacions entre Simònides i Pausànias són testimoniades certament per diverses fonts, però cap dels *testimonia* no dóna peu a suposar que Simònides cedí a la vanitosa ambició de l'estrateg espartà i li concedí un lloc preeminent en la seva composició. Amb tot, una lectura del poema de Platees sembla configurar una nova imatge. Com molt bé percep M. West:

*At 29 the narrative begins with the Spartan army setting forth from home, accompanied by their heroes, the Dioskouroi and Menelaus, and led by Pausanias. The latter is mentioned prominently and, as it seems, honorifically.*¹⁰⁰

Hi ha qui afirma que, en realitat, el paral·lel entre Aquil·les i Pausànias no és tan clar com entre el primer i Leònidas, pel fet que ambdós van morir al combat i en reberen la màxima glòria possible. La hipòtesi que els fragments conservats pertanyessin a un poema elegíac dedicat a les Termòpiles sembla poc plausible, perquè no té en compte el sentit essencial que li infongué Simònides: Platees fou

¹⁰⁰ West 1993a: 7.

una empresa panhel·lènica que quedà immortalitzada pel poeta elegíac, de la mateixa manera que les gestes dels grecs, de tots els hel·lens, a Ílion restaren fixades indeleblement gràcies al poeta èpic.

De la mateixa manera que els epigrames comanats per l'estrateg i per la polis, l'elegia commemorava victòria i caiguts (és a dir, combinava el caràcter celebratiu amb el funerari) en el context d'una festivitat. La més propera en el temps i la significació s'ubica *in situ*, al mateix escenari de la batalla: entre altres fonts, Plutarc i Pausània testimonien l'existència d'una festivitat commemorativa i agonística, les *Eleutheria* de Platees, l'origen de les quals es remuntava a l'erecció d'un altar a Zeus *Eleutherios* per part dels grecs poc després de la victòria sobre el persa. De fet, l'any 478 a.C., per iniciativa del mateix Arístides, s'instauraren teories anuals i competicions quadriennals que, sota el mateix signe, però probablement amb unes altres pràctiques, continuaven celebrant-se al s. II d.C. com a *Eleutheria*.¹⁰¹

Els continguts mítics juguen un paper important a les elegies, sobretot en el poema de Platees: mite i història convergeixen en una amalgama difícilment destriable. Amb tot, no han cessat els intents de reconstruir un poema articulat en diferents escenaris que possibilitessin també la contextualització dels fragments de naumàquia. D'aquesta manera, per exemple, els fragments de l'Artemísion haurien pogut precedir el relat de Platees i aquest, al seu torn,

¹⁰¹ Per a una descripció acurada de les pràctiques culturals en època imperial vegeu Plut. *Arist.* 21, 1-5. Cf. Paus. 9, 2, 5-7; Diod. Sic. 11, 29, 1-2; Strab. 9, 2, 31. Aquest parer, amb algunes variants i aportacions pròpies, és sostingut per la major part dels crítics, Parsons (1992: 6); Aloni (1994: 16); Boedeker (1995: 217 sqq.); Burzacchini (1995: 25 sqq.); Pavese (1995: 24); Sbardella (2000: 4); Stehle (2001: 116 sqq.) Altres, com Rutherford i Schachter, prefereixen posar l'èmfasi en el paper cabdal que desenvolupa Aquil·les en el proemi de la composició i l'associen a un context proper a l'heroi, verbigràcia, algun *Achilleion* en què rebés culte i pogués vincular-se'l d'alguna manera a la presència espartana. En són alguns exemples el temple d'Aquil·les a Esparta (Rutherford 1996: 174 sqq.) i l'*Achilleion* del Sigeu, a l'Hel·lespont i prop de l'antic Ílion, on coincidirien l'evocació de Patrocle i d'Aquil·les, d'una banda, i Pausània, en l'expedició del 478 a.C. que féu des de Xipre per emparar-se de Bizanci (Thuc. 1, 94; 1, 128, 3-5), de l'altra (Schachter 1998: 25 sqq.).

s'hauria pogut completar amb la relació de la batalla de Micalè, que va esdevenir-se el mateix dia, si donem fe a la llegenda, i en la qual els espartans van tenir un paper protagonista. En efecte, el rol espartà sembla especialment rellevant en la part narrativa que s'ha preservat del poema de Platees.

D'acord amb els paràmetres fins a un cert punt vinculants, si no apriorístics, de context i de comitent, vénen condicionades la reconstrucció del text preservat i, en bona mesura, la concepció general del poema. D'aquí que hi hagi estudiosos partidaris d'un rol espartà predominant; altres proclius, en sintonia amb el relat herodoteu, a pensar que la narració feia un viratge en pro dels atenesos; i, en fi, els qui proposen alguna altra polis com a destinatària del poema o fins l'equanimitat narrativa i panhel·lènica de Simònides.

Si sospesem tots els elements en joc, podem adonar-nos d'alguns fets sorprenents. En primer lloc, resulta realment afortunada la troballa papiràcia d'una part tan important com el proemi, les invocacions i l'inici de la narració. Segonament, s'ha de tenir en compte que pràcticament totes les teories i hipòtesis formulades sobre l'elegia de Platees es fonamenten en aquest cop de fortuna revelador. Seria curiós que l'atzar hagués preservat tot un seguit d'indicis, més o menys conjuminats, que fan pensar en Esparta com el punt principal de focalització. Certament hi ha evidències innegables d'acord amb l'estat actual de les dades de què es disposa, evidències que, d'altra banda, podrien ser matisades o corroborades si es tingués un coneixement més ampli del text i de les circumstàncies concomitants.

Lluny, però, de voler especular sense fonament, creiem que hi ha suficients arguments per creure plausible que el poema estigués sota el patronatge d'Esparta o del seu ciutadà aleshores més il·lustre, Pausànias, o plantejat d'una altra manera, no n'hi ha de suficients perquè aquesta proposta deixi de ser versemblant. La qüestió del context, tanmateix, resulta més escàpola i

complexa. És possible que es tractés d'una celebració pública, tal com va suggerir E. Bowie anys abans de la publicació dels fragments elegíacs simonidis, de manera que calgui veure en el poema els trets característics de les elegies històriques pensades –suposadament— per a contextos no simposíacs.¹⁰² Fins i tot, el contingut panhel·lènic s'adiu en bona mesura a un context històric en què prevalia la propaganda de l'antimedisme i la definició hel·lènica per contraposició al bàrbar.

Però un cop considerades les dificultats que plantegen les teories anteriorment exposades, la postura de West no resulta tan desencertada, ni tan sols pel fet de ser un dels pocs defensors del caràcter simposíac de l'elegia. En principi, el contingut històric i militar no sembla incompatible amb la normativa simposíaca, fins i tot quan es pretengui imposar com a elements essencials el diàleg, el bescanvi de recitacions, el to agonal. Certament resulten desaforats els 7000 versos de l'obra de Paníassis (amb l'afegit que no hi ha cap evidència que fossin elegíacs), i fins els 2000 de Semònides o Xenòfan, però fóra plausible pensar que es poguessin recitar seccions significatives, tirades destacables per la seva elaboració o pel seu contingut d'aquestes obres d'extensió considerable, a manera d'*ἀκροάσεις*. Tant públiques, com simposíacues. I pot pensar-se, com fa West, que hi hagués l'acompanyament tradicional de l'elegia, l'*aulós*, al costat d'aquell o aquells que en fessin la recitació.¹⁰³

A despit de les dificultats a l'hora de parlar d'enaltiment o d'elogi focalitzat en una polis o un comitent concret, hi ha indicis que semblen assenyalar cap a una direcció determinada. Paral·lelament al món mític, l'univers dels semidéus,

¹⁰² Bowie 1986: 13 sqq.

¹⁰³ West 1993a: 5; Cf. Aloni & Iannucci 2007: 101-107. En aquest sentit, sembla ineludible el testimoni de Plutarc –l'únic, recordem-ho— que aporta algun indici sobre el possible context de l'elegia de Platees, a propòsit d'uns passatges de la mateixa: ταῦτα γὰρ οὐ χορὸν ἐν Κορίνθῳ διδάσκων, οὐδ' ἄσμα ποιῶν εἰς τὴν πόλιν, ἄλλως δὲ τὰς πράξεις ἐκείνας ἐλεγεῖα γράφων ἰστόρηκεν (Plut. *De Herod. malign.* 42, 872d-873 + *POxy* 3965 fr. 5 = fr. 15-16W²).

és a dir, l'imaginari heroic amb tots els conceptes que li són propis i afins, el trobem modelat en unes formulacions conceptuals i lèxiques molt properes al tractament homèric i, en general, èpic, amb unes mires ben concretes. Evidentment tot projecte literari de commemoració duu implícit l'intent de fer perdurar les gestes dels avantpassats o dels coetanis en la memòria dels venidors.

L'elegia de Platees s'escau dins d'aquest esquema arquetípic. Simònides, però, sembla anar més enllà tot evocant el sentit de l'èpica homèrica en una temptativa d'emulació clara. En efecte, es produeix una transposició de gèneres en virtut de la qual el poeta elegíac confereix als protagonistes dels *Πλαταικά*, contemporanis seus, un *κλέος ἀθάνατον* semblant a aquell amb què el poeta èpic immortalitzà els herois d'altre temps. Aquest aparent avantatge temporal, que salva en bona mesura les traves d'una inspiració arbitràriament concedida per les muses, fa que el proemi invocatori adopti un caire ben peculiar, fins a cert punt, inusitat. Al capdavant, la *sécularisation entreprise par Simonide*, tal com la definia M. Detienne, pot aplicar-se amb certes matisacions als nous textos elegíacs, en especial al poema de Platees.¹⁰⁴ L'extensió notable dels fragments conservats permet copsar un canvi d'orientació no tant en el concepte de glòria militar, com en el paper fonamental del poeta a l'hora de fer que aquesta mateixa glòria es perpetuï en la memòria de les futures generacions.¹⁰⁵

De la mateixa manera que la *Smyrneis* de Mimnerm, l'elegia de Platees de Simònides tenia per temàtica l'aclaparadora i insospitada victòria assolida per una força hel·lènica sobre l'invasor bàrbar, aparentment superior en efectius i recursos. Quan Quèril de Samos compon els *Persiká*, ho fa encara a la manera de

¹⁰⁴ Detienne 2006 (1967): 190. Vegi's també Detienne 1964: 405-419.

¹⁰⁵ Tots aquests conceptes apareixen perfectament exemplificats en els vv. 14-28 del fr. 11 W², en què hi són compreses, en part, les diferents seccions del poema tal com han estat delimitades pels editors i estudiosos: proemi introductori, invocació a la Musa, secció narrativa.

l'èpica, en hexàmetres. La gran innovació, al nostre entendre, rau en el fet que Simònides aborda el tema amb els pressupòsits i els valors de l'èpica homèrica, però, en canvi, se serveix del metre elegíac. Sembla difícil que Simònides no tingués present el poema de Mimnerm a l'hora de compondre la seva elegia. Tampoc els poetes tràgics no renunciaren als seus principis compositius a l'hora d'abordar la "matèria persa", que resultà tan prolífica com aparentment aliena a la temàtica mítica habitual.

Des del mateix moment en què es publicà l'elegia de Platees, s'ha proposat com a estructura del poema l'esquema *proemi + nomos + sphragís*.¹⁰⁶ Ara bé, la dificultat principal consisteix a identificar satisfactòriament aquestes parts. El proemi queda comprès als frr. 10-11 W², mentre que el *nomos* es reparteix entre els frr. 11-17 W², suposant que tots ells formin part del mateix poema. Pel que fa a la *sphragís* conclusiva, I. Rutherford ha procurat identificar-la amb el fr. 19 W², el conegut fragment de les "fulles" pel seu contingut reflexiu,¹⁰⁷ o fins i tot el fr. 89 W², en què Simònides es vanta de la seva capacitat mnemònica a l'edat de vuitanta anys.¹⁰⁸ L'esquema proposat, però, si n'exceptuem el proemi, sembla inspirat en l'estructura de l'extens fragment papiraci dels *Persai* de Timòteu de Milet, el cèlebre citarode i poeta ditiràmbic (c. 450-360 a.C.). El poema, que és un *nomos* citaròdic al "nou estil", comprèn un relat sobre l'expedició persa cap a Salamina (vv. 1-209) i el trofeu i el peà de victòria dels grecs (vv. 210-214). Segueix una vertadera *sphragís* (vv. 215-248), en què el poeta vindica la seva manera compositiva i la seva procedència milèsia. Tan sols el breu exodi (vv. 249-253) es presenta en forma d'invocació a una divinitat, en aquest cas Apol·lo:

¹⁰⁶ Obbink 2001: 73; Rutherford 2001a: 41-50.

¹⁰⁷ Rutherford 1996: 187 = 2001: 50. *The idea of mourning the dead would lead into a meditation on the mutability of life, especially the warrior's life, since the Homeric "leaves" fragment evokes the idea of death in war.*

¹⁰⁸ Sim. fr. 89 W² = Arist. *Or.* 28, 59 sq., ii. 160. 20 Keil. Les citacions simonídiades en qüestió, que es troben en el sí del discurs, són: μνήμην δ'οὔτινα φημι Σιμωνίδῃ ἰσοφαρίζειν [...] ὀγδωκονταέτει παιδὶ Λεωπρέπεος.

ἀλλ' ἑκαταβόλε Πύθι' ἀγνὰν
ἔλθοις τάνδε πόλιν σὺν ὄλβωι,
πέμπων ἀπήμονι λαῶι
τῶιδ' εἰρήναν θάλλουσαν εὐνομίαι.

Arribats en aquest punt, podem analitzar breument l'estructura del poema de Platees amb un cert deteniment. Com ja hem dit, els primers versos parcialment conservats corresponen al proemi dedicat a Aquil·les. Si tenim en compte que la majoria dels proemis d'himnes arcaics fan d'una divinitat el destinatari de la invocació, ens adonarem de la peculiaritat d'aquesta endreça, no tant perquè Aquil·les no pogués ser considerat com un heroi divinitzat (de fet, va ser objecte de culte en molts punts de la geografia hel·lènica), com per la seva preeminència en l'ordre del poema i l'especial atenció que es dóna a la mort de l'heroi. El conjunt dels indicis indueix a pensar que la raó d'aquesta focalització es troba en el context d'execució per al qual estava pensada la composició, posem per cas, alguna celebració ritual en honor de l'heroi tessali.¹⁰⁹

En primer lloc, el fr. 10 W² s'ha considerat com a part integrant d'aquest mateix proemi.¹¹⁰ S'hi pot percebre una referència de parentiu (v. 2), una probable al·lusió a l'obra del poeta (v. 4) i una apel·lació al fill de Tetis (v. 5), sempre d'acord amb les restitucions practicades al cos textual papiraci:

¹⁰⁹ És especialment interessant la prudent observació de G. Hedreen a propòsit dels cultes d'un heroi com Aquil·leu: "Of all the differences between hero-worship and divine worship in ancient Greece, possibly the most fundamental is the difference in the geographical limits of the two types of cult. A hero-cult was most often restricted to a particular locale, whereas the worship of an Olympian god or goddess was usually widespread. The site of a hero-cult requires some connection with the hero, the physical remains of the body being the most direct. With respect to this general distinction between heroic and divine worship the cult of Achilles is problematic" (1991: 313).

¹¹⁰ POxy 3965, fr. 22.

]υχν[
πατή]ρ προπάτω[ρ τε
].θωνην σ[
μελε]τῶν ὑπὲρ ἡμ[ετέρων
κούρης εἰν]αλῆς ἀγλαόφη[με παῖ
]ησι[

Si realment cal assignar aquest fragment al proemi del poema de Platees, a banda de les indicacions de parentiu i de filiació, és significatiu que aparegui ja de bon començ una referència a l'activitat d'una primera persona del plural que pot correspondre únicament a la *persona loquens*; a més, la contigüitat d'una invocació i el valor semàntic de la preposició *ὑπέρ* fan pensar en un context de propiciació, de reflexió sobre l'obra i el seu contingut, que és ensems l'objecte de la imprecació.¹¹¹

Ve a continuació l'extens fr. 11 W², constituït per les diferents porcions papiràcies dels *P.Oxy.* 2327 i 3965.¹¹² Els primers quatre versos del fragment, precàriament conservats, semblen reportar la mort d'Aquilles amb un símil molt freqüent entre les imatges homèriques: el guerrer que cau en combat com un arbre talat.¹¹³ Després d'un díptic de significat controvertit (vv. 5-6), en què tal volta es parlava del funeral de l'heroi, es dóna compte de l'agent de la mort

¹¹¹ Si és correcte el text restituït, sens dubte cal posar en relació els vv. 4-5 del fr. 10 W² amb la conclusió del proemi, corresponent als vv. 21-22 del fr. 11 W², on igualment coincideixen una fórmula invocativa, adreçada a la musa, i la reflexió sobre l'activitat humana, en aquest cas la petició d'*ἐπικουρία* que li formula el poeta, com a representant dels *ἄνθρωποι εὐχόμενοι*. El to i les imatges s'acorden amb els que emprà Píndar al principi de la seva *Olimpica* tercera (... γεραίρων εὐχομαι, / ... ὕμνον ὀρθώσαις, ... Μοῖσα δ' οὕτω ποι παρέ- / στα μοι νεοσίγαλον εὐρόντι τρόπον, *Oi.* 3, 1-4).

¹¹² *POxy* 2327 fr. 5 + 6 + 27 col. i + 3965 fr. 1 + 2.

¹¹³ Vegeu, per exemple, els passatges *Il.* 4, 482 sqq.; 5, 560; 13, 178 sqq.; 13, 389 sqq.; 16, 482 sqq. El vers quart, un dels més problemàtics de tot el fragment, pot corroborar la imatge del guerrer caigut, si s'entén *τήρωσ[* com a forma verbal de *έρωέω*, tal com proposa Danielewicz (1994), amb un subjecte com ara *αἶμα* concordant amb el *πολλόν* precedent i una *η* superscrita damunt la *ω* de *τήρωσ[*. Cal no descartar, tanmateix, que *τήρωσ[* amagui un indicatiu del to i del contingut del poema: l'heroi de l'èpica, que probablement torna a aparèixer al v. 14, (*φέρτατο*) *ήρωων*, W.

homèrics per l'ús de la mateixa expressió (ἀθάνατον... κλέος, v. 15; κλέος... ἀθάνατον, v. 28).

ἀλλὰ σὺ μὲν νῦν χαῖρε, θεᾶς ἔρικυ[δέος υἱέ
 κούρης εἰν]αλίου Νηρέος· αὐτὰρ ἐγώ [20
 κικλήσκω] σ' ἐπίκουρον ἐμοί, π[~~~~]ε Μοῦσα,
 εἶ περ γ' ἀν]θρώπων εὐχομένω[ν μέλαι·
 ἔντυνο]ν καὶ τόνδ[ε μελ]ίφρονα κ[όσμον ἀο]ιδῆς
 ἡμετ]έρης, ἵνα τις [μνή]σεται ὑ[~~~~
 ἀνδρῶ]ν, οἱ Σπάρτ[ηι ~~~~~ δούλιον ἦμ]αρ 25
 · [] ἀμυν[]·[]ω[
 οὐδ' ἀρε]τῆς ἐλάθ[οντο ~~~~]ν οὐρανομ[ήκης
 καὶ κλέος ἀ]νθρώπων [ἔσσετ]αι ἀθάνατο<v>.

La part narrativa del poema descriu l'expedició dels efectius espartans que, comandats per Pausànias i en companyia dels Diòscurs i de Menelau (vv. 29-34), recorren el Peloponès i l'istme fins arribar a l'Àtica, a la plana d'Eleusi probablement (vv. 35-40). La precisió del relat, però, es desdibuixa a partir d'aquest moment en funció de les restitucions aplicades al text i del grau de dependència que es vulgui guardar amb la relació herodotea dels fets. En general, però, es pot dir que s'observa la presència d'un element diví o màntic (vv. 41-45).

~~~Εὐ]ρώταν κα[ι Σπάρτη]ς ἄστυ λιπόντ[ες
 ~~~] Ζηνὸς παισὶ σὺν ἵπποδάμοις 30
 Τυνδαρίδα]ις ἦρωσι καὶ εὐρυβίηι Μενελάω[ι
 ~~~πατ]ρώης ἡγεμόνες π[ό]λεος,
 τοὺς δ' υἱὸς θείοιο Κλεο]μβ[ρ]ότου ἔξ[α]γ' ἄριστ[ος
 · [ ]αγ. Πausανίας.
 ~~~~~]. καὶ ἐπικλέα ἔργα Κορίν[θου] 35
 ~~~~~] Τανταλίδεω Πέλοπος
 ~~~~~Ν]ίσου πόλιν, ἔνθα περ ὠ[λλοι
 ~~~~~] φῦλα περικτιόνων
 ~~~~~]σι πεποιθότες, οἱ δὲ συν[

~~ ~]ρατὸν πεδίον	40
~~Παν]δίωνος ἐξε[λάσα]ντες	
~~Κέκρ]οπος ἀντιθέου[	
].ς δαμάσαντ[	
].ι εἶδομεν[	
-ώ]νυμον α.[	45

El grup de fragments subsegüent o, si més no, els fragments amb un rastre mínim de sentit coherent amb l'argument del poema, es poden resumir tal com segueix: al fr. 13 W² s'explicita la contraposició entre medes i perses, d'una banda, i els fills de Doros i d'Hèracles, de l'altra.¹¹⁵ Aquesta referència als doris i als heràclides potser s'ha d'entendre com una referència als espartans aïlladament, o bé als peloponesis en general (vv. 8-10). El moviment estratègic d'aquests sembla concordar amb el relat d'Heròdot, que recorda que els grecs descendiren pels vessants del Citeró fins a la plana beòcia vora l'Asop, on l'exèrcit persa havia establert el campament (vv. 11-12).¹¹⁶

ὄφρ' ἀπὸ μὲν Μήδ[ων	8
καὶ Περσῶν, Δώρου δ[ὲ	
παισὶ καὶ Ἡρακλέος [	10
οἶ] δ' ἐπεὶ ἐς πεδίον [	
εἰ]σωποὶ δ' ἔφ[α]νεν[	
]ρεστε[.]οντ[	

L'aportació de M. West es fa especialment palesa al següent fragment, fr. 14 W², el qual, partint ja d'una lectura formulada al v. 42 del fr. 11 W², μάν]τιος ἀντιθέου[, proposa d'entendre com l'*speech* profètic de l'endeví Tisàmenos, en estil directe.¹¹⁷ De fet, en aquest punt West demostra seguir de ben a prop el relat herodoteu i interpreta i esmena tots els termes del fragment d'acord amb

¹¹⁵ POxy 2327, fr. 27, col. ii.

¹¹⁶ Vegeu Hdt. 9, 19, 3; 9, 25, 2-3.

¹¹⁷ POxy 3965, fr. 21.

papir.¹²² La *diuinatio* de West, en virtut de la qual assignà un fragment com aquest al poema de Platees, mentre que un fragment com el fr. 18 W² –de context bèl·lic més clar— quedà relegat a la incertesa de context, consistí en la interpretació d'alguns indicis textuais, com ara Δημητρ[(v. 1) i δηρόν (v. 5), a partir de la narració d'Heròdot, segons la qual el desenllaç del combat s'esdevingué als voltants del santuari de Demèter Eleusina.¹²³ Ian Rutherford apunta la hipòtesi que el fragment pogués contenir un estil directe (φῆ δὲ δυ[, v. 3), en el qual es parlava de la punició que infligí la deessa als perses per les seves transgressions en àrea sagrada (όύσιον, v. 7).¹²⁴

Tot reprenent la qüestió de l'ocasió del poema, podem dir que Simònides compongué –posà per escrit, d'acord amb l'afirmació de Plutarc– un poema elegíac que comprenia el relat dels *Πλαταιικά*. Podem suposar també que el poema, com a testimoni de les gestes i de les vivències del poble hel·lènic, commemorava un fet d'enorme significació històrica: el triomf dels hel·lens sobre l'invasor bàrbar. Alhora, l'elegia materialitzava el desideràtum que tot historiador presentava com a credencial dels seus propòsits compositius: la perpetuació del record d'aquests mateixos esdeveniments.¹²⁵

KLEOS A L'ELEGIA DE PLATEES

Aquest punt de partida sembla obvi i justificable a partir dels referents testimonials i textuais de la mateixa elegia. N'hi ha prou a fer esment de la

¹²² POxy 3965, fr. 19.

¹²³ Cf. Hdt. 9, 57, 2; 9, 62, 2; 9, 63, 2 – 9, 64, 1.

¹²⁴ Rutherford 2001a: 49.

¹²⁵ Vegeu, sense anar més lluny, el cèlebre principi de l'obra històrica d'Heròdot (1, 1), on queden exposades les intencions de l'autor.

insistència en la perdurabilitat de la glòria “vessada” (sic, κέχυται, v. 15) sobre els herois del passat i del present, amb dues formulacions idèntiques i clarament anafòriques: ἀθάνατον... κλέος, v. 15; κλέος... ἀθάνατον, v. 28.¹²⁶ Encara més, als vv. 23-24 s’anuncia el propòsit darrer pel qual s’invoca la Musa com a auxiliar del poeta:

ἔντυνο]ν καὶ τόνδ[ε μελ]ίφρονα κ[όσμον ἀο]ιδῆς
 ἡμετ]έρης, ἵνα τις [μνή]σεται ἐξοπίσω

El que no sembla tan senzill de derivar ni d’explicar és la tan debatuda presència d’Aquil·les com a figura central del proemi de l’elegia de Platees. A banda de no conservar cap testimoni al respecte ni cap paral·lel clar d’unes característiques similars, aquesta inusitada focalització ja ha suscitat de si mateixa nombrosos interrogants i, no cal dir-ho, no menys respostes hipotètiques.

Ens podem preguntar, de bon principi, per la condició i la significació d’Aquil·les en un context històric com la fi de la campanya persa a la península hel·lènica o, més en general, a les primeries del s. V a.C. Aquil·les, l’heroi grec per antonomàsia, havia passat per un procés de veneració peculiar, en virtut del qual s’accentuava en major grau la condició de semidéu que la de guerrer-

¹²⁶ La fortuna de l’expressió sembla derivar de passatges homèrics com *Il.* 14, 165 (ὑπνον χεύη ἐπὶ βλεφάροισι...); 20, 321 (χέεν ἀχλύν); *Od.* 11, 433 (κατ’ αἴσχος ἔχευε); *Od.* 19, 521 (χέει πολυηχέα φωνήν); *Od.* 23, 156 (κάκ κεφαλῆς χεῦεν πολὺ κάλλος); *Il.* 13, 544 (ἀμφὶ δέ οἱ θάνατος χύτο); *Il.* 20, 282 (καδ δ’ ἄχος οἱ χύτο...), etc.; Cf. *Adesp. Iyr.* S 457, 14 Page; als poetes eolis hom constata un vessament de rou, d’aigua, de perfume, p. ex. *Sapph. fr.* 96, 12: ἀ δ’ ἐέρσα κάλα κέχυται. Amb tot, els principals paral·lels són testimoniats a la lírica coetània: *Pind. Isth.* 8, 58 (τὸν [Ἀχιλλέα] μὲν οὐδὲ θανόντ’ ἀοιδαὶ <ἐπ>έλιπον, / ἀλλὰ οἱ παρὰ τε πυρὸν τάφον θ’ Ἑλικώνια παρθένοι / στάν, ἐπὶ θοῆνόν τε πολύφαμον ἔχεαν); *Bacchyl.* 5, 9-16 (ἦ σὺν Χαρίτεσσι βαθυζώνοις ὑφάνας / ὕμνον ἀπὸ ζαθέας / νάσου ξένος ὑμετέραν / ἐς κλυτὰν πέμπει πόλιν, / χρυσάμπυκος Οὐρανίας / κλεινὸς θεράπων· ἐθέλει {δὲ} / γάρουν ἐκ σπηθέων χέων / αἰνεῖν Ἰέρωνα).

heroi.¹²⁷ Heroi entès en clau militar, a la manera de l'epopeia, com a combatent caigut per la pàtria i en pro del seu κλέος, més que no pas en l'estricta sentit mitològic. Com ja hem vist a propòsit del possible context d'execució de l'elegia, Aquil·les era objecte d'un culte de caire local, disseminat per bona part de la geografia grega. Amb tot, la càrrega panhel·lènica que duia implícita la figura d'Aquil·les fou –i continuà essent-ho al s. V a.C.— un dels trets definitoris de la seva reputació com l'heroi més representatiu.¹²⁸

Precisament aquesta condició heroica i semidivina d'Aquil·les fa pensar irremissiblement en l'altre plat de la balança, el component mortal i deleble de l'heroi guerrer. En el poema de Simònides trobem una formulació que posa de manifest la contrapartida del destí de l'heroi, concepte que queda perfectament recollit per l'epítet ὠκύμορος. En realitat, l'expressió completa convida a pensar que tot el llinatge dels semidéus és abocat a la fatalitat d'una mort prematura, o més ajustadament, a la presta arribada del fat: ἡμιθέων ὠκύμορον γενεή[ν], v. 18. El terme ὠκύμορος, -ον sembla pertànyer a l'esfera del lèxic funerari.¹²⁹ Ara bé, l'ús homèric de l'adjectiu pot dividir-se en un significat actiu, és a dir, "allò que comporta una mort ràpida" (*Il.* 15, 441; *Od.* 22, 75) i el passiu, per dir-ho d'alguna manera, gairebé sempre aplicat a Aquil·les (*Il.* 1, 417; 18, 95; 18, 458). De fet, és un dels seus epítets més escaients (parla Tetis):

τίμησον μοι υἷόν, ὅς ὠκυμορώτατος ἄλλων
ἔπλετ'· ἀτὰρ μιν νῦν...¹³⁰

¹²⁷ Vegeu Bremmer 2006: 20-22.

¹²⁸ Com a tal apareix al fr. 42, 13-14 V d'Alceu: παῖδα γέννατ' αἰμιθέων [φέριστον | ὄλβιον ξάνθαν ἐλάτη]ρα πώλων. Per a una visió de conjunt a propòsit de l'evolució de la figura d'Aquil·les des de la literatura arcaica fins al drama tràgic atenès, vegeu Michelakis 2002.

¹²⁹ El *LSJ* recull alguns exemples epigràfics de l'ús del terme (*Epigr. Graec.* 527, Berea; 540, Tràcia), que apareix com el significat bàsic que perdurà en la prosa tardana, aplicat a persones (*Ph.* 2, 45) o a coses (*Philost. ep.* 4; *Ph.* 1, 478).

¹³⁰ *Il.* 1, 505-506.

Les derivacions líriques són més aviat escasses. Baquílides és l'únic poeta mèlic –de què tinguem constància— que emprà el compost, igualment en un context heroic, però en aquest cas referit a Meleagre.¹³¹ El cas de Simònides guarda semblança, en principi, amb el de Baquílides: l'ús del mot remet directament a la tradició de l'epopeia i recrea l'univers conceptual èpic en la pròpia composició. Cal tenir present que l'elegia és un gènere estretament vinculat amb la poesia hexamètrica i, en concret, amb aquesta tradició èpica.

Potser cal veure-hi un cas similar al d'*ἀθάνατον*, a manera d'*epitheton ornans*, per tal com perd part de la seva força en ser aplicat a tot el llinatge dels herois, i tal volta serveix per reforçar la identificació entre els combatents homèrics i els contemporanis a partir d'una mort prematura que els fa assolir *kleos*. El caràcter èpic de l'epítet és reforçat pel context i per l'al·lusió a Homer. Certament ara no és moment de debatre l'origen i les vinculacions genèriques o contextuais de l'elegia amb els altres tipus de poesia arcaica, però en el cas particular de l'elegia de Platees es poden copsar ambdós lligams definitoris –tradicionalment— de l'elegia com a gènere: el caràcter fúnebre i luctuós, d'una banda, i l'afinitat èpica, de l'altra.

El més curiós i revelador és que Simònides empri el terme en un context en què es parla explícitament d'Homer i dels herois que quedaren immortalitzats per la seva poesia. El referent d'aquests dos elements, cantor i cantats, articulats sempre amb el motiu essencial del *κλέος ἀθάνατον*, constitueix la base sobre la qual es fonamenta el poema de Platees o, si més no, de la primera part d'aquest. La virtut de la poesia d'eternitzar qui per naturalesa no és immortal permet a

¹³¹ Bacchyl. 5, 140-144: [Altea] καῖέ τε δαιδαλέας / ἐκ λάρνακος ὠκύμορον / φητρὸν ἐξάυσασα / τὸν δὴ μοῖρ' ἐπέκλωσεν τότε / ζωᾶς ὄρον ἀμετέρας ἔμμεν. Cf. Emped. 31 B2, 3-4. Per als paral·lels que s'estableixen entre les figures d'Aquil·les i de Meleagre, vegeu March 1987: 29-46, spec. 39-40, on es pren en consideració una mort similar ("a killing at Apollo's hands"); March, tanmateix, no comenta el passatge baquilidi, on l'epítet i la presència de la *μοῖρα* fa pensar immediatament en la condició d'Aquil·leu.

Simònides crear un joc ric en paral·lels i connotacions, que fa que la presència d'Aquil·les sigui més que un *exemplum* i una mera excusa contextual. Com molt bé indica Poltera en el seu estudi lèxic,

Le composé ὠκύμορος semble donc avoir été choisi avec l'intention bien précise de rapprocher les héros du passé et les héros du présent dans la mort prématurée, une mort qui cependant leur apporte la gloire, comme c'était notamment le cas pour le héros porteur par excellence de ce qualificatif: Achille.¹³²

No en va, la part conservada del proemi no ens refereix pas les gestes del Pelida ni cap dels episodis de la seva vida, sinó que ubica Aquil·les en un context funerari: la mort i el sebolliment de l'heroi, sempre d'acord amb la reconstrucció dels fragments proposada per M. West.¹³³ Independentment de la seva possible arbitriietat, aquesta restitució textual emfatitza el deute homèric o, millor dit, l'emulació ben meditada de la poesia homèrica. En efecte, entren en joc el lèxic, la formularitat i, fins i tot, les imatges i símls propis de l'epopeia. Evidentment aquest contingut pot deure's en bona mesura a la mà dels editors, és a dir, al major o menor acoloriment homeritzant.¹³⁴

No hem d'oblidar, però, la principal divergència respecte els proemis tradicionals. La canonicitat del proemi simonidi es veu alterada principalment pel fet que la dedicació no va dirigida a un déu immortal, sinó a un heroi que, encara que pugui rebre honors divins, es caracteritza per la seva condició humana (o semidivina, com es prefereixi) ineluctable: la mort. Una mort i una condició que, a més, no són en absolut mitigades; al contrari, el poeta focalitza l'atenció, amb el tema i la càrrega lèxica, en l'element mortal, caduc, fràgil. Pensi's en la rellevància del sintagma ἡμιθεῶν ὠκύμορον γενεή[ν, v. 18. A banda que tots els seus termes tenen ascendència homèrica, la transcendència

¹³² Poltera 1997: 355.

¹³³ Cf. West 1993a: 5-6.

¹³⁴ Parsons 2001: 61 (iv).

de l'expressió rau en el fet que Homer, en tant que cantor inspirat directament per les Muses, conferí una glòria immortal (ἀθάνατον... κλέος, fr. 11W², v. 15) al llinatge dels semidéus, el representant per antonomàsia del qual és Aquil·les, ἠὲ κλυμώτατος ἄλλων.¹³⁵

La resposta més plausible a aquesta aparent anomalia consisteix a considerar que Simònides, en reprendre la tradició del proemi adreçat a una divinitat, pretén remarcar la comesa d'immortalització que inaugura la seva poesia amb un nou objectiu: immortalitzar aquells que, per naturalesa, no són immortals, els guerrers grecs que lluitaren a Platees. D'aquí la transcendència d'Aquil·les com a eximi valedor d'un intent similar, anterior i reeixit, que dugué a terme Homer, més que com a simple *exemplum mythicum*. Se'n segueix, per tant, una glòria semblant –o encara major— per al nou aede, elegíac, Simònides, que aconsegueix transvasar el sentit panhel·lènic de la poesia de l'epopeia a una ocasió igualment comuna a tots els grecs com ho fou la batalla de Platees.¹³⁶

Cal tenir en compte que, en l'estat de preservació del poema, Aquil·les constitueix el prototipus de l'heroi caigut; el seu sacrifici, tanmateix, només redunda en benefici del seu *kleos* personal i li evita la deshonra de tornar, anònim, a la seva pàtria amb la resta dels hel·lens. Amb tot, és el conjunt d'herois homèrics (vv. 15-18) el que serveix de model per als combatents de Platees, pel fet que sobre els primers és vessat un *kleos* immortal (ἀθάνατον κέχυται κλέος, v. 15) sense que sigui necessari aplicar-los el paradigma dels

¹³⁵ Ho constata Aloni amb la intenció de posar l'èmfasi en les diferències, en certa mesura insòlites, que presenta el poema de Platees: "So the usual model –in which the proem proceeds from an invocation of a god to the recognition that it is the Muses who guarantee *kleos* by inspiring the poet's song— is slightly modified by the introduction of a mortal in place of a god, and by the reference to the prestigious, exemplary figure of Homer" (2001: 94).

¹³⁶ Vegeu Vernant 1982: 51: "Il [Achille] ne se préoccupe d'être honoré que par le destin de Zeus (Dios aisa), ce destin de prompte mort (*ôkymoros*), que sa mère Thétis avait auparavant évoqué en ces termes: «Ton destin (*aisa*) au lieu de longs jours ne t'accorde qu'une vie brève.» Mais la prompte mort, quand elle est assumée, possède sa contrepartie: la gloire immortelle, celle que chante la geste héroïque."

guerrers caiguts al combat. Tots ells tornaren a la pàtria, tal com feren els *Plataiomachoi* que regressaren victoriosos a llur polis. El component obituari de l'exemple guerrer d'Aquil·les, per contra, s'adiria més als combatents que defensaren les Termòpiles, pel fet que el sacrifici de llurs vides en favor de la llibertat hel·lènica els reportà igualment una glòria perenne (ἀέναόν τε κλέος, Simon. fr. 531 PMG).¹³⁷

AQUIL·LES, MODEL D'HEROI

La figura d'Aquil·les sembla que fou un motiu del grat simonidi. En referència, per exemple, a un episodi poc aclarit de què parla l'autor del *Περὶ ὕψους*, podem preguntar-nos què és aquesta ὄψις d'Aquil·les que Simònides executà amb tanta distinció:¹³⁸

ἄκρως δὲ καὶ ὁ Σοφοκλῆς ἐπὶ τοῦ θνήσκοντος Οἰδίου καὶ ἑαυτὸν μετὰ διοσημίας τινὸς θάπτοντος πεφάντασται, καὶ κατὰ τὸν ἀπόπλου τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τὰχιλλέως προφαινομένου τοῖς ἀναγομένοις ὑπὲρ τοῦ τάφου, ἦν οὐκ οἶδ' εἴ τις ὄψιν ἐναργέστερον εἰδωλοποίησε Σιμωνίδου.

¹³⁷ "La menzione di Achille, quale destinatario del proemio, permette poi di delineare la funzione dominante dell'elegia. Essa narra certamente l'impresa di Platea, ma, attraverso l'identificazione con l'impresa troiana e la focalizzazione su Achille quale simbolo dei combattenti dell'una e dell'altra impresa, l'elegia svolge concretamente una funzione di compensazione e riparazione nei riguardi dei caduti della guerra attuale, elevati al piano eroico. L'elegia ha, insomma, una funzione trenodica." Aloni & Iannucci 2007: 79.

¹³⁸ [Long.] *De subl.* 15, 7 = Sim. fr. 557 PMG.

Aquil·les s'apareix damunt la tomba als grecs que regressen a llurs pàtries, però a diferència del que succeeix amb Sòfocles, de qui hom apunta la *Polixena* com a context d'aquesta aparició, els comentaristes del tractat retòric (Russell, Brandt, Lebègue, etc.) no han sabut donar raó de l'asserció relativa a Simònides. El teòric es limita a valorar en un cas concret la mestria de l'art poètic de Simònides, capaç de figurar per mitjà de paraules (εἰδωλοποιεῖν), judici, d'altra banda, compartit per un bon nombre d'autors antics.¹³⁹

Una possible composició que s'adiria a tal contingut fóra l'elegia de Platees, però el motiu dels νόστοι hi és breument al·ludit, com de passada (τοὶ δὲ πόλις]ν πέρσαντες ἀοίδιμον [οἴκαδ' ἴ]κοντο, v. 13 en la restitució de M. West). D'altra banda, no resta cap mena de prova textual en el poema que indiqui una manifestació d'Aquil·les, per la qual cosa podria pertànyer a algun dels seus poemes lírics.¹⁴⁰

En el poema de Platees, del qual no es conserva l'*initium carminis*, només es té notícia d'una invocació a Aquil·les. Per ser més precisos, només disposem del comiat de l'heroi, sobre què tornarem més endavant, i d'una hipotètica apel·lació del Pelida en el fr. 10 W², qualificat per l'editor com "ex prooemio ad Achillem", (v. 5):

κούρης εἰν]αλῆς ἀγλαόφη[με πάϊ

Aquesta expressió, de la qual es preserva gairebé íntegrament l'epítet, té quelcom de remarcable. En primer lloc, la presència d'un adjectiu compost clarament connotat: d'una banda, pel prefix altament productiu en lírica ἀγλαο-

¹³⁹ E.g. Dion. Hal. *Imit.* 2, 420; Quint. *Inst.* 10, 1, 64; A.P. 9, 184, 5; 9, 571, 1; etc., opinions que s'adiuen amb la concepció de la poesia que hom atribueix a Simònides. Cf. Mich. Psell. *De oper. daem.* 122, 821 PGM; Plut. *De glor. Ath.* 346f; etc.

¹⁴⁰ Com els *threnoi* (Aquil·les fóra el perfecte representant d'una idea com la que conté el fr. 523 PMG, vegeu infra n. 176), encomis, ditirambs (el fr. 539 PMG, per exemple, parla de la tomba d'un altre heroi, Mèmnon), etc.

i, de l'altra, pel sufix de no menys fortuna èpica *-φήμος*.¹⁴¹ Cal no oblidar que *ἀγλαός* escau perfectament com a epítet a Aquil·les, fill d'una deessa, tot i que no és testimoniats més que per a Patrocle.¹⁴² Destaquem que el compost és connotat, amb el benentès que sembla de totes passades una creació pròpia del lèxic simonidi i que, en bona mesura, anticipa les innovacions terminològiques del drama.¹⁴³

Hem de recordar que posteriorment, en època tardana, l'epítet entrà a formar part del llenguatge literari i pseudoritual dels himnes òrfics, d'acord amb el caire invocatiu que ja posseeix el terme en el proemi de Platees.¹⁴⁴ Segonament, la formulació del sintagma: el fet de no esmentar Aquil·les –nominalment— més que com a “fill ilustre de la donzella del mar”, és a dir, Tetis, és un recurs emprat per Simònides en el mateix poema (fr. 11 W², 19-20):

...θεᾶς ἐρικυ[δέος υἱέ
κούρης εἰν]αλίου Νηρέος

El ressò d'aquesta perífrasi pot remuntar-se a una obra propera a l'elegia de Platees en el contingut mític, el *Peà* sisè de Píndar, que la precedeix en uns

¹⁴¹ Cf. e.g. Pind. *Oi.* 3, 6 (*ἀγλαόκωμος*); 9, 20 (*ἀγλαόδενδρος*); 13, 5 (*ἀγλαόκουρος*); 13, 96 (*ἀγλαόθρονος*); *N.* 3, 56 (*ἀγλαόκολπος*); 7, 4 (*ἀγλαόγυιος*), etc.; Bacchyl. fr. 17, 125 SM (*ἀγλαόθρονος*); *Od.* 2, 150; 22, 376 (*πολύφημος*); Hes. *O.D.* 735 (*δύσφημος*); fr. 253 (*Εὐφημος*); Pind. *Isth.* 8, 58 (*δύσφημος*).

¹⁴² *Il.* 11, 814: Μενοίτου ἄλκιμος (v.l. ἀγλαός) υἱός.

¹⁴³ Cf. Soph. *O.C.* 1517 (*ψευδόφημος*); Eur. *Ion* 1096 *Iyr.* (*παλίμφαμος*). Per a les notícies, Poltera 1997: 374.

¹⁴⁴ Cf. *Hymn. Orph.* 76, 2: Μοῦσαι Πιερίδες, μεγαλώνυμοι, ἀγλαόφημοι; 31, 4 (als Curets): ὄπλοφόροι, φύλακες, κοσμήτορες, ἀγλαόφημοι.

quants anys.¹⁴⁵ En efecte, els mots simonidis guarden una estreta relació amb l'expressió pindàrica:¹⁴⁶

κυανοπλόκοιο παῖδα ποντίας
Θέτιος βιατάν,
πιστὸν ἔρκος Ἀχαι-
ῶν...

Sembla lícit parlar, si no de lloc comú, almenys de fórmula habitual per a referir-se a Aquil·les. Pensem, si més no, en la versió posterior, possiblement ja esdevinguda tòpica, que en féu Horaci: *filius quamuis Thetidis marinae*.¹⁴⁷ Precisament Horaci i, en concret, la seva oda sisena del quart llibre forneixen un testimoni fidedigne, a parer d'alguns, per corroborar i justificar l'estructura del proemi de Platees tal com ha estat restituit en ordre i sentit.¹⁴⁸ No en va, Horaci ha estat posat al capdavant dels mestres de l'*arte allusiva* respecte a la lírica grega arcaica.¹⁴⁹ En el cas concret de l'oda horaciana, no hi trobem tant una reformulació dels conceptes que entren en joc en el proemi de l'elegia simonídia, com la recreació del que apareix clarament com un lloc comú que parteix de l'epopeia homèrica i culmina en la poesia hel·lenística i llatina.

¹⁴⁵ La fixació cronològica del *Peà* VI és una qüestió complexa i molt debatuda, basada en bona mesura en la datació relativa de la *Nemea* VII. Per a una discussió sumària de les dades i del sentit d'ambdós poemes, vegeu Rutherford 2001b: 305-338; Gentili 1984: 182 sqq., que accepta la datació de Wilamowitz: 490 a.C. per al *Peà* i 487-485 a.C. per a la *Nemea*; Finley 1951.

¹⁴⁶ Pind. *Pae.* 6, 83-86. Els paral·lels no es limiten a aquesta perífrasi, sinó que en tot el passatge poden observar-se similituds notables: Πάριος ἔ[καβόλος βροτη]- | σίω δέμαϊ θεός, Ἴλιου δὲ θῆκεν ἄφαρ | ὀψιτέραν ἄλωσιν (vv. 79-82) ... θρασεῖ φόνω πεδάσαις (v. 86).

¹⁴⁷ Hor. *carm.* 4, 6, 6.

¹⁴⁸ El principal promotor d'aquesta línia de recerca ha estat Barchiesi, que exposà els seus punts de vista en el seu article "Simonide e Orazio sulla morte di Achille" (1995: 33-38). Pavese (1996: 56), en canvi, refusa la vinculació entre Simònides i Horaci.

¹⁴⁹ Pensi's tan sols en el monumental estudi de G. Pasquali (1920). En relació a Simònides, no ha estat potser fins després de la publicació dels papirs elegíacs simonidis que s'ha procurat aprofundir en el sentit i la veracitat que amaga la confidència poètica del de Venusa: non, si priores tenet | sedes Homerus, Pindaricae latent | Caeaque et Alcaei minaces | Stesichorieue graues Camenae, ... (*carm.* 4, 9, 5-8). Vegeu també Pòrtulas 2004.

La reconstrucció de West vincula consecutivament els frr. 5 i 6 del *POxy* 2327 i el fr. 1 del *POxy* 3965. En virtut d'aquesta restitució, la focalització passa per la mort de l'heroi, el seu funeral, les causes de la caiguda del Pelida i de la perdició de Troia, la *Ilioupersis* pròpiament dita i el *nostos* dels dànaus. La cohesió dels dos primers punts, malgrat no estar confirmada per cap suport papiroològic, resulta essencial per comprendre el sentit i les mires del proemi dedicat a Aquil·les i d'aquí la importància d'unir-los textualment a la resta del fragment. L'oda d'Horaci ha servit per intentar corroborar el contingut del proemi simonidi, tot atenint-se a la validesa d'un àmbit superior, el *locus communis*.

El primer motiu temàtic que es pot individualitzar al fr. 11 *W*² representa un símil que pot remuntar-se a l'epopeia homèrica: es tracta del guerrer abatut en el combat per l'enemic d'una manera similar a la de l'arbre que és estassat per les destrals de llenyataires o per algun agent de funció similar. Les integracions textuais de la majoria d'estudiosos apunten clarament en aquest sentit i vénen condicionades en bona mesura per les formulacions presents i ben testimoniades en els passatges paral·lels, tant precedents com posteriors.¹⁵⁰

ille mordaci uelut icta ferro
pinus aut impulsa cupressus Euro, 10
procidit late posuitque collum in
puluere Teucro.

Aquest text horacià és el més proper, d'entre els posteriors, a la possible plasmació simonídia del símil tal com s'ha plantejat. La resta de poetes hel·lenístics i llatins en què apareix l'aplicaren en contextos molt dispers i

¹⁵⁰ V. 1, σὺ δ' ἤριπες, ὡς ὅτε πεύκην (West), ὡς κυπάρισσον (Burzacchini); v. 2, ἡ πίτυν ἐν βήσ[σαις (βήσ[ση) οὔρεος οἰοπόλου (Lobel-West); v. 3, ὑλοτόμοι τάμ[νωσι (West), ταναήκει χαλκῶ (Danielewicz). La proposta de Burzacchini deriva directament d'Horaci, mentre que la de Danielewicz, que procedeix d'un passatge homèric (*Il.* 23, 118 sqq.), podria veure's igualment refermada per l'oda horaciana (mordaci ... ferro).

desviats de la temàtica de Troia.¹⁵¹ Amb tot, la majoria dels passatges més pertinents formalment i temàtica són els precedents simonidis, és a dir, els símils èpics: Homer és el veritable model i referent de la part proemial de l'elegia. En realitat, són molt nombrosos els passatges homèrics o, per ser més precisos, de la *Ilíada* en què es compara l'abatiment d'un guerrer amb la caiguda d'un arbre, deguda ara a la mà de l'home, adés a l'acció d'un fenomen natural.¹⁵² A propòsit d'un passatge equivalent dels llibres tretzè i setzè, que reporta la caiguda d'Idomeneu i de Sarpedó, respectivament,

ἤριπε δ' ὡς ὅτε τις δοῦς ἤριπεν ἢ ἀχερωῖς
 ἠὲ πίτυς βλωθρή, τήν τ' οὔρεσι τέκτονες ἄνδρες
 ἐξέταμον πελέκεσσι νεήκεσι νήϊον εἶναι,¹⁵³

no fóra sobrer advertir el paral·lel amb l'elegia de Simònides (ἦ πίτυν, v. 2) i apuntar una remarca de caire botànic. Es tracta d'una expressió proverbial que recull la incapacitat de regeneració d'una *πίτυς* abatuda: *πίτυος τρόπον ἐκτρίβειν*; l'heroi que cau, per tant, com aquesta espècie d'arbre no s'alçarà ja més.¹⁵⁴

¹⁵¹ Apol·loni de Rodes, per exemple, l'aplica a diferents figures mítiques de considerable corpulència (*Arg.* 1, 1003 sqq: ὡς δ' ὅτε δούρατα μακρὰ νέον πελέκεσσι τυπέντα / ὑλοτόμοι στοιχηδὸν ἐπὶ ῥηγμῖνι βάλωσιν; 3, 1374 sqq.; 4, 1682 sqq.), *Catul al Minotaure* (64, 105 sqq: conigeram sudanti cortice pinum / indomitus turbo contorquens flamine robur, / eruit (illa procul radicitus exturbata / prona cadit, late quaeuis cumque obuia frangens); Virgili és l'únic que aplica el símil directament a Troia, translaticíament, i també al púgil Entel·lus (*Aen.* 2, 626 sqq.; 5, 448 sqq. ipse grauis grauitaque ad terram pondere uasto / concidit, ut quondam caua concidit aut Erymantho / aut Ida in magna radicibus eruta pinus). Cal no oblidar un altre model arcaic, per contrast, a la *Gerioneida* d'Estesícor, on Geriò capitomba, no pas com un arbre, sinó com el fruit del cascall (fr. S 15 col. ii, 14-17 Campbell).

¹⁵² *Il.* 4, 482 sqq.; 5, 560; 13, 178 sqq., 389 sqq. = 16, 482 sqq.; 17, 53 sqq.

¹⁵³ *Il.* 13, 389 sqq. = 16, 482 sqq.

¹⁵⁴ Vegeu-ne un exemple a *Hdt.* 6, 37; com en tot proverbi, es disposa igualment d'una contrapartida, ja que aquesta incapacitat és atribuïda a la *πεύκη*, i no a la *πίτυς*, per Teofrast (*HP* 3, 9, 5).

LA CANONITZACIÓ DEL COMBATENT

Sense abandonar el rastre d'Homer en l'elegia de Platees, però deixant de banda el contingut homèric, passem a centrar l'atenció en la rellevància que pren la seva figura en la significació de l'elegia i dels seus propòsits. Abans que es clogui el proemi dedicat a Aquil·les i s'iniciï la transició cap a la narració amb el comiat de l'heroi i la invocació de la Musa, Simònides fixa el referent de la seva comesa com a poeta i cantor, és a dir, el punt de referència a partir del qual construirà la seva composició i la farà entendre al públic receptor (vv. 15-18):

οἷσιν ἐπ' ἀθά]νατον κέχυται κλέος ἀν[δρὸς] ἔκητι
ὄς παρ' ἰοπ]λοκάμων δέξατο Πιερίδ[ων
πᾶσαν ἀλη]θείην καὶ ἐπώνυμον ὄπ[λοτέρ]οισιν
ποίησ' ἡμ]ιθέων ὠκύμορον γενεή[ν].

Volem parar esment, de moment, en dos conceptes fonamentals d'aquests versos: el *κλέος* i la generació dels *ἡμίθεοι*. En principi, els versos precedents vénen a significar el següent: la glòria immortal que posseeixen els hel·lens que combateren a Troia es deu a llur aede, Homer, i en darrera instància a les muses que li conferiren la veritat. Gràcies a aquest do, el cantor fa cèlebre el record de la poc duradora generació dels herois semidivins entre les venidores. A més, la glòria dels herois homèrics, tal com serà la dels combatents a Platees, es caracteritza per ser immortal, *ἀθάνατον*, segons Simònides, epítet que no aporta, tanmateix, cap contingut rellevant més enllà de remarcar la perdurabilitat del renom.

Des del punt de vista terminològic resulta interessant la utilització d'aquest adjectiu que els poemes homèrics només apliquen a éssers animats.¹⁵⁵ Que Simònides volgués connotar la glòria heroica amb un atribut d'ésser viu no resta pas clar, però el cert és que la tria de l'epítet no sembla pas fortuïta, ja que la majoria dels complements que tradicionalment acompanyen el κλέος es troben igualment testimoniats en la majoria de composicions simonídiades.¹⁵⁶ La fortuna d'aquesta concepció sembla haver-se constituït aviat en un lloc comú, ben apte per als fins parenètics de la retòrica, per exemple.

De fet, la retòrica, especialment la de caire polític, més que no pas la forense, aporta, gràcies a les seves mires exhortatives, panegíriques i fúnebres, un component reflexiu i retrospectiu que dóna raó, en bona mesura, de la fixació de l'estatut heroic dels combatents que prengueren part als Μηδικά, un estatut que, tanmateix, no és totalment explícit ni concloent en els seus termes i formulacions.¹⁵⁷

¹⁵⁵ Acompanya κλέος com a epítet, però habitualment, a l'èpica i a la lírica, ho fa ἄφθιτον. A l'eropeia el κλέος és generalment ἄφθιτον ο ἔσθλον. Així es troba a Homer (*Il.* 9, 413-416, la reveladora concepció d'Aquil·les a propòsit de la seva glòria futura: ὤλετο μὲν μοι νόστος, ἀτὰρ κλέος ἄφθιτον ἔσται / εἰ δὲ κεν οἴκαδ' ἴκωμι φίλην ἐς πατρίδα γαίαν, / ὤλετό μοι κλέος ἐσθλόν, ἐπὶ δῆρον δέ μοι αἰὼν / ἔσσεται, οὐδέ κέ μ' ὤκα τέλος θανάτοιο κιχεῖν. Cf. Sapph. 44, 4: τὰς τ' ἄλλας Ἀσίας . [...]δε. ἀν κλέος ἄφθιτον), Íbic (282a, 47 = S151 Davies, a Polícrates: καί σύ, Πολύκρατες, κλέος ἄφθιτον ἔξεις / ὡς κατ' ἀοιδᾶν καὶ ἔμῳ κλέος) i Teognis (245-246, a Cirnos). Rellevant també el passatge de Baquílides (13, 64-65): καὶ ὅταν θανάτοιο κυάνεον νέφος καλύψῃ, λείπεται / ἀθάνατον κλέος..., l'ús del qual contrasta clarament amb θάνατος. Al segle V és emprada encara la forma, e.g. a Plató (*Symp.* 208c: κλέος εἰς τὸν αἰεὶ χρόνον ἀθάνατον καταθέσθαι) i en epigrafi (CEG 2, nº 486, 2: [κ]αὶ κλέος ἀθάνατον σωφροσύνης μεγάλης). Per al concepte de κλέος ἄφθιτον, vegeu Nagy 1979: 184-189.

¹⁵⁶ Sembla pertinent recordar els primers mots de l'epigr. 9 P, és a dir, el possible epitafi de la tomba espartana a Platees: ἄσβεστον κλέος; l'epigr. 20(a), que probablement pertanyia a un monument funerari atenès en commemoració de Salamina i Psitàlia (c. 479 a.C., = SEG X 404): ἀνδρῶν τῶνδ' ἀρετῆ[ς] ἔσται κλέ[ος] ἄφθι[των] αἰεὶ ... Cf. Simon. fr. 531, 8-9 PMG: ... ἀρετᾶς μέγαν λελοιπῶς | κόσμον ἀέναον τε κλέος.

¹⁵⁷ "L'oraison funèbre [...] pousse à l'extrême cette réserve et, non contents de ne jamais évoquer la catégorie des héros, les orateurs s'entourent de multiples précautions rationalisantes lorsqu'ils accordent officiellement le bonheur et l'immortalité à ceux qu'ils célèbrent [...] Aussi

El discurs fúnebre és tal volta el principal fautor d'aquesta canonització dels contemporanis o dels avantpassats recents, sovint per mitjà de la comparació amb els models heroics del passat remot de l'èpica, fent del seu sacrifici un *καλὸς θάνατος*.¹⁵⁸ L'equiparació, tanmateix, acostuma a respectar l'estatut religiós que els otorguen el culte cívic i la commemoració pública; d'aquí que sovint se'ls tracti *ὡς ἥρωες* i se'ls degui una dignitat similar (*ἀξία*).¹⁵⁹

Isòcrates proporciona un dels testimonis més significatius a propòsit de l'intent de parangonar els combatents de les Guerres Mèdiques amb els herois de Troia en el seu *Panegíric*, un discurs, tinguem-ho en compte, fet públic en un context panhel·lènic, les Olimpíades del 380 a.C., un segle després d'aquells esdeveniments.¹⁶⁰ Els termes emprats pel rètor, en un context clarament

ne faut-il chercher dans les *épitaphioi* aucun argument positif en faveur de l'héroïsation des morts." (Loraux 1981: 41).

¹⁵⁸ "The civil paradigm of the past is realized in the present and the present accomplishments of the warriors and the citizen audience provide a paradigm for the future." Derderian 2001: 179. Cf. Loraux 1982, spec. 31-36.

¹⁵⁹ Vegeu Loraux 1981: 39-41, spec. 41: "On a souvent expliqué cette réticence par le désir de ne pas déflorer un statut plus qu'humain, essentiellement lié au passé le plus lointain, celui de l'épopée; dans cette perspective, la formule *thyein hōs hērōi* (sacrifier comme à un héros) signifierait qu'en accordant à de simples mortels les honneurs réservés aux guerriers de l'*épos*, les cités tiennent à marquer la distance qui sépare le présent des temps héroïques". Cf. Ekroth 2002: 180-185; 2002: 208-212; Currie (2005: 114-115) revisa el concepte d'heroi tal com era entès al s. V a.C. i actualitza la noció tradicional que el terme era reservat exclusivament als guerrers de l'èpica, no pas als soldats-ciudadans coetanis, tot servint-se d'una distinció semàntica i contextual, més que no pas lèxica, entre "l'heroi de l'èpica" i "l'heroi del culte", i afirma: "Greeks in the fifth century BC were not just concerned 'to mark the distance that separated the present from heroic times'. Rather, they were prepared at times to collapse that difference, to present a contemporary, historical person as the full equal of the heroes of myth [...]."

¹⁶⁰ Aquesta comparació en l'àmbit de la retòrica pública es remunta, pel cap baix, fins a Pèricles (Plut. *Per.* 28, 5); Isòcrates la reprèn al *Philippos* i Hipèrides al seu *Epitaphios* (20). La terminologia destaca per la seva similitud (Hyp. *Epit.* 24: οἵτινες θνητοῦ σώματος ἀθάνατον δόξαν ἐκτήσαντο, καὶ διὰ τὴν ἰδίαν ἀρετὴν τὴν κοινὴν ἐλ[ευ]θερίαν τοῖς Ἕλλησιν ἐβεβαίωσαν). Cf. Pl. *Resp.* 468e-469a, on Plató identifica els *οἱ ἀποθανόντες ἐπὶ στρατιᾶς* amb els que constitueixen la generació àuria d'Hesíode.

paidèutic i rememoratiu de les glòries passades, fan pensar en Simònides, en tant que ποιητής i σοφός:¹⁶¹

... οὕτως ἄνδρας ἀγαθοὺς ἀπέδειξαν τοὺς πολεμήσαντας πρὸς τοὺς ἐκ τῆς Ἀσίας, ὥστε μηδένα πώποτε δυνηθῆναι περὶ αὐτῶν μήτε τῶν ποιητῶν μήτε τῶν σοφιστῶν ἀξίως τῶν ἐκείνοις πεπραγμένων εἰπεῖν.¹⁶²

El subjecte de l'acció principal (ἀπέδειξαν) són els atenesos i espartans que han estat esmentats poc abans en el discurs, concretament aquells que nasqueren i governaren en ambdues ciutats abans de la guerra i, en conseqüència, foren els responsables de l'educació dels ciutadans en la virtut i el coratge d'arriscar llurs vides per l'Hèl·lada.¹⁶³

D'altra banda, davant d'un judici hiperbòlic com el que formula Isòcrates d'acord amb el to més que laudatori del discurs i amb l'objectiu concret que persegueix l'orador, l'asserció no implica necessàriament un judici negatiu de totes les obres poètiques i oratòries que adoptaren per temàtica algun episodi de les Guerres Mèdiques, ni tan sols que l'orador en tingués un complet coneixement.¹⁶⁴ De fet, un bon orador sap emprar els mots dels poetes en benefici dels seus arguments. Però aquí el discurs pren tot un altre carís: és tan difícil lloar homes de virtut extraordinària (τοὺς ὑπερβεβληκότας τὰς τῶν ἄλλων ἀρετὰς) com lloar-ne uns que no han fet res de bo. La conclusió és clarament retòrica i la resposta l'ofereix, ni que sigui parcialment, el *logos*

¹⁶¹ Cal tenir en compte que Plató, per exemple, al *Protàgoras* (316d-e) compta Simònides entre els posseïdors de la *τέχνην σοφιστικὴν*, però és dubtós que no empri l'expressió en un sentit pejoratiu o específic, a diferència del que sembla indicar el passatge isocràtic.

¹⁶² Isocr. *Paneg.* 82.

¹⁶³ *Ibid.* 75: ... τοὺς τοῖς σώμασιν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος προκινδυνεύσαντας· οὐ μὴν οὐδὲ τῶν πρὸ τοῦ πολέμου τούτου γενομένων καὶ δυναστευσάντων ἐν ἑκατέρῳ τοῖν πολέοιν δίκαιον ἀμνημονεῖν· ἐκεῖνοι γὰρ ἦσαν οἱ προασκήσαντες τοὺς ἐπιγιγνομένους καὶ τὰ πλήθη προτρέψαντες ἐπ' ἀρετὴν καὶ χαλεποὺς ἀνταγωνιστὰς τοῖς βαρβάροις ποιήσαντες.

¹⁶⁴ Més endavant, per exemple, en el mateix *Panegíric* (168), Isòcrates fa una clara al·lusió a uns versos de Tirteu (fr. 10, 3-6 W²) per donar vivesa al seu argument.

mateix de l'orador: per a l'home obscur no hi ha fets dignes d'elogi, per a l'insigne no hi ha mots d'elogi suficients ni adequats.¹⁶⁵

Isòcrates realitza una particular *praeteritio* d'aquestes mateixes gestes difícilment lloables, però no deixa d'insistir en les conseqüències que comportaren i els pressupòsits de la glòria que assoliren. En primer terme, l'acceptació de la mort com un mitjà indispensable per a gaudir de renom en la posteritat (οἵτινες ὑπὲρ τῆς δόξης ἧς ἡμελλον τελευτήσαντες ἔξειν οὕτως ἐτοίμως ἤθελον ἀποθνήσκειν) i la renúncia d'una vida que no pot comportar més que un gaudi parcial i fugaç de la vertadera anomenada.¹⁶⁶

En segon lloc, el *kleos* de què eren mereixedors aquests guerrers fou concebut per designi prescient d'un déu com una retribució que calia tributar-los per la seva insigne ἀρετή. Els fets que havien de posar a prova aquest valor militar encara no s'havien produït, però la finalitat preconcebuda consistia a fer perdurar llur record evitant que llurs vides transcorreguessin sense *kleos*. Ells, amb esforç d'una magna comesa, no només aconseguiren d'immortalitzar el record de l'ἀρετή, sinó que es feren dignes d'un tracte especial, similar al que reben els fills dels déus, els anomenats semidéus.¹⁶⁷

¹⁶⁵ Amb tot, Isòcrates no s'està de dir (c. 83) que els combatents de les Guerres Mèdiques superen la mesura (πῶς γὰρ ἂν γένοιτο σύμμετροι) dels guerrers de Troia, ja que les gestes dels primers foren més eficaces i contundents en el temps i en la repercussió panhel·lènica (οὐ μόνον δὲ τὰς αὐτῶν πατρίδας διέσωσαν, ἀλλὰ καὶ τὴν σύμπασαν Ἑλλάδ' ἠλευθέρωσαν). Cf. Plut. *Per.* 28, 7.

¹⁶⁶ Malgrat el referent tirtaic evident (fr. 12, 23-44 W²), Isòcrates, a diferència del poeta, no considera que sortir viu del combat reporti una *doxa* equiparable a la que proporciona la mort, molt més quan s'ha defugit el perill i el sacrifici (ποιῶν δ' ἂν ἔργων ἢ πόνων ἢ κινδύνων ἀπέστησαν ὥστε ζῶντες εὐδοκιμεῖν... ; c. 83). La idea fonamental consisteix que el mer fet de participar en la contesa porta a la εὐδοκίμια. Cf. Loraux 1981: 100. "... *Thanatos* est transition mais aussi commencement et fin, où l'on ne naît à un nouveau statut qu'en renonçant à jamais à la condition de vivant".

¹⁶⁷ *Ibid.* 84: Οἶμαι δὲ καὶ τὸν πόλεμον θεῶν τινὰ συναγαγεῖν ἀγασθέντα τὴν ἀρετὴν αὐτῶν, ἵνα μὴ τοιοῦτοι γενόμενοι τὴν φύσιν διαλάθοιεν μηδ' ἀκλεῶς τὸν βίον τελευτήσαιεν, ἀλλὰ τῶν αὐτῶν τοῖς ἐκ τῶν θεῶν γεγονόσιν καὶ καλουμένοις ἡμιθέοις ἀξιωθεῖεν· καὶ γὰρ ἐκείνων τὰ μὲν σώματα ταῖς τῆς φύσεως ἀνάγκαις ἀπέδοσαν, τῆς δ' ἀρετῆς ἀθάνατον τὴν μνήμην ἐποίησαν. Isòcrates afirma en varies ocasions que, en pac d'una mort en combat, els guerrers caiguts reben la glòria i l'honor dels contemporanis i de les

Veiem com en el seu discurs Isòcrates parla explícitament de la comparació entre els herois de Troia i els de les Guerres Mèdiques. Podem pensar que el procés d'heroïtzació en el seu aspecte militar havia assolit ja el seu altre vessant, el mític, en la mesura que se'ls considera dignes d'equiparar-se als semidéus.¹⁶⁸ En realitat, la circumspècció d'Isòcrates sembla prou gran com per no afirmar tal cosa; de fet, ni tan sols titlla d'herois els guerrers hel·lens que combateren a Troia (83, τοιούτοις ἀνδράσιν, οἱ τοσοῦτον μὲν τῶν ἐπὶ Τροίαν στρατευσαμένων...) i, en conseqüència, fa intervenir els déus com a agents d'aquesta immortalització sobre la qual plana la incertesa de l'estatut cultual.

A partir de tots els passatges adduïts hom arriba a la conclusió que la formulació del *kleos* com a retribució del valor militar, especialment en cas dels guerrers difunts, i la seva corresponent assimilació al model heroic del guerrer, l'èpic, es tracta més d'un lloc comú, propi de la retòrica parenètica, que no pas d'una concepció filosòfica o religiosa fonamentada en la realitat cultual de la comunitat. Probablement per aquest motiu, amb el temps els mateixos combatents de les Guerres Mèdiques esdevenen un nou terme de la comparació, equiparable al contingent hel·lè de l'èpica, quan es tracta d'enaltir

generacions futures. Vegeu *Evag.* 3; *Archid.* 109; *Peri Eir.* 94; *Philip.* 135. L'expressió *ἡμιθέοις ἀξιοθεῖεν* recorda als termes elogiosos que emprà Cal·lí per referir-se al guerrer encara viu: *ζῶων δ' ἄξιος ἡμιθέων* (fr. 1, 19 W²).

¹⁶⁸ Hom acostuma a argüir l'absència d'un procés de "mitologització" i d'heroïtzació a partir d'un passatge del discurs *Epitaphios* (9), atribuït a Demòstenes, però, al nostre entendre, l'autor no parla dels combatents, sinó de les seves gestes (*ἔργα*). En realitat, el passatge guarda una certa similitud amb el text d'Isòcrates ja citat, en la mesura que l'autor avança un judici, en aquest cas, negatiu, per tal de prosseguir i, alhora, refermar el seu discurs: *ἃ δὲ τῆ μὲν ἀξία τῶν ἔργων οὐδὲν ἐστὶ τούτων ἐλάττω, τῶ δ' ὑπογυώτερό εἶναι τοῖς χρόνοις οὐπω μεμυθολόγηται, οὐδ' εἰς τὴν ἡρωϊκὴν ἐπανῆκται τάξιν, ταῦτ' ἤδη λέξω...* I a continuació segueix una comparació pràcticament idèntica a la d'Isòcrates (*Pan.* 83) entre la campanya hel·lènica a Troia i la defensa dels grecs contra la invasió bàrbara. Dió de Prusa (*Or.* 29, 14) estableix igualment una comparació valorativa entre un contemporani i els herois del passat (*τῶν παλαιῶν ἡρώων*), que identifica amb els que lluitaren a Troia i els que alliberaren l'Hèl·lada de l'amenaça dels bàrbars (*οὐδενὸς ἐλάττονα ἀρετὴν εἶχεν, οὔτε τῶν ἐν Τροίᾳ πολεμησάντων οὔτε τῶν ὕστερον ἐν τῇ Ἑλλάδι τοὺς βαρβάρους ἀμυναμένων*). Cf. *Hyper. Epitaph.* 35 (Loraux 1981: 127-128).

la virtut d'un individu o d'un grup soldadesc posterior. Les diferències es salvaven fàcilment considerant l'extracció asiàtica dels troians i, al capdavant, el seu origen bàrbar.¹⁶⁹

A Simònides, tanmateix, aquest estadi no sembla encara perceptible. D. Boedeker posa un especial èmfasi en el fet que cap testimoni antic, en especial d'època clàssica, no parla dels combatents a les Guerres Mèdiques com a "herois".¹⁷⁰ Tal reticència és perceptible fins a una època tardana, mentre que en els estadis més reculats l'ambigüitat o la imprecisió dels termes condueix a pensar que la immortalitat és concedida a discreció pel poeta o l'orador, en virtut de l'acció glorificadora i perenne de la paraula.¹⁷¹ Però ni a Isòcrates, ni molt menys a Simònides semblen translluir-se al·lusions culturals.¹⁷² Certament,

¹⁶⁹ Vegeu Loraux 1981: 69-72. "... Après tout, Thrace ou Troyen, l'adversaire est toujours barbare!" (72).

¹⁷⁰ Boedeker 2001: 160, 163.

¹⁷¹ "[...] We can see that there is no clear evidence that the war-dead of Plataea received a hero cult or that Simonides even hinted at such a cult. His immortality is still the immortality bestowed by the poet. The connection between epic heroes and warriors was of course close and many cultic heroes were represented as warriors, but it would need the carnage and ferocity of the Peloponnesian War before we start to find the first traces of the heroization of fallen and, perhaps, living warriors." Bremmer 2006: 24. Fins i tot en els casos en què terminològicament es compara un simple mortal amb un heroi la distinció és clara. Tucídides (5, 11), per exemple, refereix que, després de la mort de Bràsidas, els aliats espartans l'enterraren públicament i els amfipolites li reteren honors fúnebres (jocs atlètics, sacrificis...) *ὡς ἥρωι*. Molt posteriorment, quan Dió Cassi (56, 41) anomena August com a *ἥρωος*, és sempre en virtut del paral·lel·lisme *diuus* i d'un emparentament diví perfectament definit. Només en època tardana el terme passà a l'àmbit funerari com a sinònim de *μακαρίτης*, cf. Alciphr. 3, 37; IG 9(2), 806; 961 (d'una dona).

¹⁷² A banda dels testimonis d'època imperial que ja hem adduït a propòsit de les *Eleutèries* de Platees, Tucídides testimonia, en el discurs que els plateencs adreçaren als espartans per conjurar-los que no destruïssin llur ciutat, el culte als combatents de Platees que es venia practicant, suposem, des de la institució de la festivitat: *ἀποβλέψατε γὰρ ἐς πατέρων τῶν ὑμετέρων θήκας, οὓς ἀποθανόντας ὑπὸ Μήδων καὶ ταφέντας ἐν τῇ ἡμετέρῃ ἐτιμῶμεν κατὰ ἔτος ἕκαστον δημοσίᾳ ἐσθήμασι τε καὶ τοῖς ἄλλοις νομίμοις* (3, 58, 4). A Tucídides s'aprecia encara una consideració especial pel passat, una mirada retrospectiva envers les generacions precedents, sobre les quals influeix igualment l'honor que un assoleix amb les seves gestes. Així, per exemple, quan Arquídam (2, 11, 9) exhorta a atacar Atenes admet que el resultat del conflicte pot redundar en honor o deshonor tant dels vius com dels difunts (*ὡς οὖν ἐπὶ τοσαύτην πόλιν στρατεύοντες καὶ μεγίστην δόξαν οἰσόμενοι τοῖς τε προγόνοις καὶ ἡμῖν αὐτοῖς ἐπ' ἀμφοτέρῃα ἐκ τῶν ἀποβαινόντων...*, on l'escoliasta matisa d'aquesta *μεγίστη δόξα*:

a l'elegia de Platees, és prou palès el paral·lel entre sengles ἀθάνατον κλέος, el que Homer concedí als dànaus per mitjà del do de les muses i el que Simònides brinda en promesa als *Plataiomachoi*.¹⁷³

La projecció comparativa, juntament amb la invocació d'Aquil·les, sonaria indubtablement agosarada i poc convencional a les oïdes dels seus contemporanis, però potser no tant el concepte d'immortalitat en si. Nicole Loraux ja apuntava la diferència existent entre la glorificació èpica del guerrer abatut i la dels discursos funeraris de caràcter "polític" o civil, els *logoi epitaphioi*, en especial els pronunciats a Atenes en honor dels ciutadans morts a la guerra, però si algun tret comparteixen, aquest és precisament el concepte de glòria immortal.¹⁷⁴ En aquest sentit, Estesímbrot de Tasos, font de Plutarc, conservà el discurs de Pèricles que pronuncià com a *epitaphios* en honor dels atenesos caiguts al conflicte amb Samos (439 a.C.); els termes amb què s'expressa són prou reveladors dels canvis ideològics i, tal volta, culturals de la polis que es produïren després de les Guerres Mèdiques.¹⁷⁵ El culte de l'heroi

καὶ εὐκλείας καὶ δυσκλείας. Sobre el valor dels herois en els juraments a Tucídides (2, 74, 2; 4, 87, 2; 5, 30, 2-5) vegeu Rohde 1961: I 147, n. 2.

¹⁷³ E. Stehle (2001: 116) fa algunes remarques rellevants a propòsit de la posició que ocupa el mot κλέος en els versos simonidis i en deriva tot un seguit de deduccions que depassen l'àmbit mètric. En efecte, constata com el terme es troba en el quart peu al vers d'Homer (v. 15), posició que ocupa normalment en la poesia homèrica, mentre que la segona aparició (v. 28) es localitza a la primera seu, cosa que només s'esdevé un cop a l'èpica antiga (*Il.* 5, 172). Per si fos poc, el primer vers és un hexàmetre, escaient per al contingut que comprèn, mentre que el segon és un pentàmetre, amb el qual Simònides hauria volgut marcar un canvi d'orientació discursiva i un distanciament respecte de l'èpica.

¹⁷⁴ Loraux 1982: 27-43; 1981: 116, "[...] Hypéride reste fidèle à la tradition qui, depuis Tyrtée, accorde à l'*anèr agathos* la gloire immortelle, suprême honneur suffisant à lui seul à distinguer le citoyen valeureux des morts ordinaires [...]". Resulta ben interessant el repàs subsegüent que fa Loraux dels contextos retòrics on es veu implicat el concepte d'immortalitat cívica (pp. 116-118).

¹⁷⁵ Plut. *Per.* 8, 6 (= *FGrH* 107, F 9): ὁ δὲ Στησίμβροτος φησιν ὅτι τοὺς ἐν Σάμῳ τεθνηκότας ἐγκωμιάζων ἐπὶ τοῦ βήματος ἀθανάτους ἔλεγε γεγονέναι καθάπερ τοὺς θεοῦς· οὐ γὰρ ἐκείνους αὐτοὺς ὀρῶμεν, ἀλλὰ ταῖς τιμαῖς ἃς ἔχουσι, καὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἃ παρέχουσι, ἀθανάτους εἶναι τεκμαιρόμεθα· ταῦτ' οὖν ὑπάρχειν καὶ τοῖς ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀποθανοῦσιν. Amb tot sembla rellevant indicar que en tot el discurs que Tucídides posa en

ctònic, local, de l'ecista donà cabuda, tot i que en un altre nivell cultural, als honors públics retuts als ciutadans, guerrers i difunts, tots tres aplegats en un mateix ens cívic.

Hem pogut comprovar que Simònides atribuïa l'epítet *ᾠκύμορος* a la generació dels semidéus (ήμι]ιθέων...γενεή[ν]).¹⁷⁶ Tampoc el terme *γενεή* no sembla fortuït en el sintagma simonidi. De fet, l'única generació que es designada també com a *γενεή* en el relat hesiòdic de les edats és precisament la dels *ᾠλβιοι ἥρωες*, semidéus que caigueren a Tebes o a Troia,

ἄνδρῶν ἡρώων θεῖον γένος, οἱ καλέονται
ήμιθεοι, προτέρη γενεή κατ' ἀπειρονα γαῖαν,¹⁷⁷

mentre que la resta sempre rep la denominació de *γένος*.¹⁷⁸ En qualsevol cas, la presència de l'atribut *ᾠκύμορος* sembla contrastar, si més no, terminològicament amb la de l'*ἀθάνατον κλέος* uns versos més amunt. La raó d'aquesta contraposició pot ser deguda a la voluntat de fer palesos els dos vessants de la condició de l'invocat, Aquil·les. Simònides apel·la al caràcter immortal d'Aquil·les, al seu tarannà quasi diví, més que no pas a la seva condició de fill d'una deessa, i com a heroi que és objecte d'un culte públic.

boca de Pèricles no apareix el terme *ἀθάνατος*, sinó que concorren diversos sinònims més vagues, del tipus *ἀγήρωος ἔπαινος*, *τάφος ἐπισημότατος* o *δόξα αἰείμνηστος* (Thuc. 2, 43, 2).

¹⁷⁶ Resulta interessant de constatar que Simònides empra una expressió similar en un dels seus *thrēnoi* (Sim. 523 P = Stob. *Ecl.* 4, 34, 14). Malgrat que el fragment sembla presentar problemes textuais insalvables, el sentit indica que els semidéus no estan exempts d'una vida exposada a la fatiga, a la consumpció i al perill. Amb tot, és debatut si Simònides exclou que aquests mateixos semidéus arribin a la vellesa i siguin, per tant, també ells *ᾠκύμοροι*. Així ho entenen, per exemple, Nagy 1979: 175; Strauss Clay 1996: 244; Bremmer 2006: 20; contràriament, Campbell (1991: 419), que no exclou que els herois arribin a vells.

¹⁷⁷ Hes. *Op.* 159-160.

¹⁷⁸ També a Homer, on el concepte dels semidéus hi apareix *hāpax*, es presenta en el context d'anticipació dels esdeveniments que clouran el setge d'Ànau i que el poeta ja no descriurà. Ho apunta a l'inici del llibre dotzè de la *Iliada* (vv. 10 sqq.). El mot s'insereix en el pronòstic de la caiguda dels murs de Troia i complementa el concepte més freqüent, *γένος* (v. 23): *κάππεσον ἐν κονίησι καὶ ἡμιθέων γένος ἀνδρῶν*.

Qüestió a part és el fet que aquest culte s'hagi d'identificar amb alguna pràctica local concreta i de relacionar d'alguna manera amb l'execució o el context del poema. En la majoria dels exemples més antics el concepte sembla adir-se més a la categoria dels herois mítics que a una noció necessàriament definida pel parentiu entre un déu i un mortal.¹⁷⁹ Però Simònides va més enllà i posa l'èmfasi igualment en la mortalitat d'Aquil·les, el màxim representant de la "generació dels herois de curta vida".

Aquest aspecte és justament el que li permet articular l'equiparació entre herois iliàdics i *Plataiomachoi* per mitjà del *kleos*. Si continuem resseguint la connexió de sentit entre els dos pols de la comparació, veurem com en el segon terme s'intenta compensar l'implícit –i únic— component mortal dels guerrers amb la insistència en l'àmplia fama (φάτις δ' ἔχε]ν οὐρανομήκης, v. 27),¹⁸⁰ la glòria immortal promesa (καὶ κλέος ἀ]νθρώπων [ἔσσετ]αι ἀθάνατο<ν>, v. 28) i l'empara que proporcionen els veritables herois que guien els combatents en la

¹⁷⁹ Vegeu, per exemple, [Hes.] fr. 204, 100 M-W; Callin. 1, 19 W²; Alc. fr. 3, 7 Calame = 1, 7 Davies; Alc. fr. 42, 13 Voigt; Ibyc. fr. S176, 1 Davies; Bacchyl. 9, 10; 11, 62; 13, 155; fr. 20b, 31 Maehler; Pind. *Pyth.* 4, 12.184.211.

¹⁸⁰ L'adjectiu *οὐρανομήκης* és aplicat normalment a coses de grans dimensions com arbres (cf. *Od.* 5, 239, hàpax homèric referit a una *ἐλάτη*: ἐλάτη τ' ἦν οὐρανομήκης), construccions, focs i muntanyes. Aristòfanes proporciona dos usos metafòrics gairebé consecutius als *Núvols*; el primer s'aplica a la *φωνή* d'Estrepsíades (v. 357), mentre que en el segon el cor promet a l'ancià (vv. 458-460): ἴσθι δ' ὡς / ταῦτα μαθὼν παρ' ἐμοῦ κλέος οὐρανόμηκες / ἐν βροτοῖσιν ἔξεις. Apareix també en sentit "recte" a Èsquil (*Ag.* 92-93: ἄλλη δ' ἄλλοθεν οὐρανομήκης λαμπὰς ἀνίσχει) i Heròdot (2, 138: δένδρεα οὐρανομήκεα πέφυκε). Són significatius altres contextos poètics amb valor metafòric que corroboren el sentit de l'expressió simonídia, especialment a Píndar (*Pae.* 17a, 6 = fr. 52r, 6 Maehler): οὐρανομάκεα[app. sc. δόξαν vel τιμάς, Lobel cf. *Isthm.* 4, 12; P. 4, 69) i a Aristòfanes (*Nu.* 359: οὐρανομήκη ῥήξατε κάμοι φωνήν, ᾧ παμβασιλείαι; 459-60: ταῦτα μαθὼν παρ' ἐμοῦ κλέος οὐρανομήκες / ἐν βροτοῖσιν ἔξεις). Cf. *A.P.* 7, 84: κλέος οὐρανόμακες; *Athen.* 1, 34 Kaibel. El sentit d'aquestes darreres ocurrences sembla ser més aviat "alt com el cel", "que per la seva alçària ateny el cel", significació que s'adiu amb el context de l'elegia de Platees. Potser per això hi ha qui ha pretès posar en relació aquest epítet amb el fr. 16 W², κάλλιστον μάρτυν ἔθεντο πόνων, ἢ χρυσοῦ τιμήντος ἐν αἰθέρι..., tot adduint que Hèlios podria ser el testimoni diví de les proeses dels corintis, en aquest cas (cf. Stehle 2001: 114-115; Boedeker 2001: 162-163). Per a la imatge del testimoniatge solar, vegeu igualment Sim. fr. 87 W²; per a l'expressió, vegeu el fragment de Mímmern referent a Hèlios (fr. 12, 7 W²). Altres, com Poltera (1997: 160), prefereixen definir-ho "que té la grandesa del cel".

seva expedició (Ζηνὸς παισὶ σὺν ἵπποδάμοις / Τυνδαρίδα]ις ἦρωσι καὶ εὐρυβίηι Μενελάω[ι, vv. 30-31).

Els paral·lels amb l'epinici són només parcials en aquest cas. Certament la composició d'*ainos*, l'epinici, l'encomi, el peà, pot admetre en el seu si una comparació més o menys explícita entre un heroi mític i el *laudandus*, però el recurs no és gaire usual.¹⁸¹ El guerrer mort per la pàtria, en canvi, sembla tenir una major afinitat amb els herois d'antany, malgrat que l'esforç de l'atleta i del guerrer siguin equiparables o, si més no, la poesia encomiàstica els presenti com a tals. L'explicació podria ser tan senzilla com constatar que el guerrer, com l'heroi, mor en la seva comesa i renova el paradigma dels *ᾠκύμοροι*, mentre que l'atleta assoleix en vida un honor semblant, en tant que *ἔσθλος ἀνὴρ*, per a si mateix i per a la ciutat de què és membre.¹⁸²

LES DUES VIDES DEL GUERRER

Abans d'arribar a cap deducció de caire funerari, resulta pertinent treure a col·lació dos textos, elegíacs ambdós, que permeten copsar la consideració del guerrer, viu i mort, en el si d'una comunitat arcaica, anterior a les Guerres Mèdiques. L'imaginari col·lectiu, ja sigui el del grup aristocràtic dels *ἑταῖροι*, ja un sector concret de la polis (com ara els ciutadans que participaven en les

¹⁸¹ Vegeu-ne un exemple a Pind. *Nem.* 2, 14-15, en què es compara Timodem d'Acarnes amb Àiax de Salamina: καὶ μὰν ἅ Σαλαμὶς γε θρέψαι φῶτα μαχατὰν | δυνατός. ἐν Τρωΐᾳ μὲν Ἐκτωρ Αἴαντος ἄκουσεν· ᾧ Τιμόδημε, σὲ δ' ἄλκᾳ | παγκρατίου τλάθυμος ἀέξει. També a la *Nem.* 7, entre Sògenes i Neoptòlem.

¹⁸² Loraux, N. 1981: 51. "Pindare célèbre des vivants qu'il préserve à l'avance de cet anéantissement qu'est l'oubli et, lors même qu'il se consacre à la louange d'un guerrier, la mort au combat ne lui semble pas *a priori* plus digne d'éloge qu'une belle vie. L'oraison funèbre, au contraire et par définition, célèbre des morts ou, plus exactement, exalte en eux un certain type de mort."

campanyes militars), constitueix un marc on es configura una visió retrospectiva envers el passat mític i gloriós de la comunitat en qüestió o del conjunt d'hel·lens.

El primer testimoni l'ofereix Cal·lí d'Efes en el seu fragment més extens conservat (fr. 1 W²).

οὐ γάρ κως θάνατόν γε φυγεῖν εἴμαρμένον ἐστὶν
ἄνδρ', οὐδ' εἰ προγόνων ἤμιν γένος ἀθανάτων.
πολλάκι δηϊότητα φυγῶν καὶ δοῦπον ἀκόντων
ἔρχεται, ἐν δ' οἴκῳ μοῖρα κίχεν θανάτου.
ἀλλ' ὁ μὲν οὐκ ἔμπης δήμῳ φίλος οὐδὲ ποθεινός,
τὸν δ' ὀλίγος στενάχει καὶ μέγας, ἦν τι πάθῃ·
λαῶι γὰρ σύμπαντι πόθος κρατερόφρονος ἀνδρός
θνήσκοντος, ζώων δ' ἄξιος ἡμιθέων.

En el passatge en qüestió (vv. 12-19), en el si d'aquesta mena d'exhortació, aparentment simposíaca, a la predisposició militar dels joves, el poeta fa una primera al·lusió de referent heroic per tornar-hi a la conclusió. En aquest marc de referència s'ubica la descripció de la valuosa estima que la polis guarda envers el ciutadà mort a la guerra. En el poema, tanmateix, només s'afirma que la mort és indefugible, fins i tot per a aquells que compten amb ascendència d'immortals. Hem de suposar que, en el context clarament militar, els vv. 12-13 poden ser referits al combatent l'edat del qual correspon a l'efebia o la maduresa.

No hi ha cap indici que convidi a pensar que aquell a qui la *μοῖρα* el va a cercar a casa seva després que regressi viu i fugitiu del combat hagi de ser un ancià en el moment de la mort. Cal·lí focalitza, per contra, el component de deshonor i de rebuig que experimenta, i ni tan sols el v. 17 ha de ser necessàriament interpretat en clau fúnebre. A partir del següent vers, però, el discurs es tenyeix de la terminologia pròpia del *threnos*, com a culminació de la

imatge que s'ha elaborat de l'ἔσθλός ἀνὴρ.¹⁸³ La idea que el bon guerrer i ciutadà, un cop traspassat, és objecte de *pothos* es troba enfatitzada en aquest poema pel fet que la comunitat cívica actua com a pedra de toc en el judici sobre la virtut guerrera i ciutadana (v. 16, és ἔμπης δήμωι que el covard no esdevé mai ποθεινός ni φίλος; v. 18, és al λαῶι σύμπαντι que sobrevé el πόθος en morir l'ἀνὴρ κρατερόφρων).¹⁸⁴

El judici valoratiu es veu incrementat per les dues aparicions successives del terme ἄξιος (vv. 19 i 21), que els comentaristes interpreten com a “del valor de”, “equivalent a”.¹⁸⁵ Aquesta equiparació té per referents, d'una banda, els herois de l'èpica en un passatge de clara reminiscència homèrica que intenta actualitzar en la circumstància present la qualitat superior del guerrer, més que no pas el seu parentiu diví (ἡμίθεοι); i, d'altra banda, la multitud (πολλοί), les comeses de la qual són equiparables a les d'un sol home, el guerrer únic, però igualment anònim (v. 21, μῶνος ἑών).

El segon text es tracta del fr. 12 W² de Tirteu; d'un tarannà molt similar a l'anterior, s'acostuma a adduir amb major freqüència per formar part d'una composició adreçada als espartans i pel fet que, en conservar-se'n un major corpus fragmentari en quantitat i extensió, la comparació amb la poesia homèrica permet una aproximació més concloent i satisfactòria. El fragment, d'altra banda, conté un bon nombre d'afinitats conceptuals, lèxiques i formulars amb l'elegia simonídia de Platees: Τανταλίδεω Πέλοπος (Tyr. v. 7; Sim. 11, 36

¹⁸³ “Parce qu'ils sont encore au laos ce que les *promachoi* homériques sont à l'armée des Achéens, les «héros poliade» de Callinos et l'anèr agathos de Tyrtée creusent par leur disparition un vide que rien ne saurait combler, sinon les lamentations.” Loraux 1981: 47. Cf. Adkins 1977: 67. “What follows here [...] is the heart of Callinus' message: all must die, but the warrior can so live as to enjoy the esteem of a demigod while he lives, and a glorious longing memory after his death.”

¹⁸⁴ La idea reapareix formulada en poesia i prosa exhortativa i epitàfia (Tyr. 12, 28 W²; Demosth. *Epitaph.* 33, 6), fins i tot en clars exemples imitatius que arriben al seu màxim desenvolupament en l'època hel·lenística (Posidipp. fr. SH 705, 23). Cf. Kerkhecker 1999: 13.

¹⁸⁵ Vegeu Verdenius 1972: 7; Adkins 1977: 73-74; Cf. Currie 2005: 117; Habicht 1970 (1956): 207.

W²), ἀγλαὸν εὖχος (v. 36), etc. Però ara ens interessa el contingut luctuós que s'explicita al poema com l'honor que la polis ret a l'hoplita espartiat que troba la seva fi al combat.

Evidentment aquesta no és l'ocasió pertinent per a discutir la datació dels poemes de Tirteu, ni la procedència o, fins i tot, l'existència del poeta. Amb tot, en aquesta composició sembla haver-hi una clara al·lusió al culte cívic dels difunts combatents, amb el benentès que es prediu no només la pervivència de llur glòria i nom, sinó també la immortalitat en la vida d'ultratomba o, més ben dit, en el record que la ciutat conserva del difunt en gratitud pel seu capteniment cívic que el condueix al cim de la virtut (ἀρετῆς εἰς ἄκρον, v. 43):

τὸν δ' ὀλοφύρονται μὲν ὁμῶς νέοι ἠδὲ γέροντες,
 ἀργαλέω δὲ πόθῳ πᾶσα κέκηδε πόλις,
 καὶ τύμβος καὶ παῖδες ἐν ἀνθρώποις ἀρίσημοι
 καὶ παίδων παῖδες καὶ γένος ἔξοπίσω
οὐδέ ποτε κλέος ἐσθλὸν ἀπόλλυται οὐδ' ὄνομ' αὐτοῦ,
 ἀλλ' ὑπὸ γῆς περ ἐὼν γίνεται **ἀθάνατος,**
 ὄντιν' ἀριστεύοντα μένοντά τε μαρνάμενόν τε
 γῆς πέρι καὶ παίδων θοῦρος Ἄρης ὀλέση.¹⁸⁶

Hem de tenir en compte que no es tracta d'un encomi exclusiu del guerrer abatut, ja que tot seguit es contempla la possibilitat d'una glòria parella per als qui tornen victoriosos a la polis i acaben els seus dies en la vellesa, posseïdors de l'honor i del respecte que els tributen els seus conciudadans. Més aviat, el soldat de Tirteu constitueix el perfecte *exemplum* per al conjunt de ciutadans que es troben en condicions de prendre les armes. En conseqüència, no sembla encertada la proposta d'alguns crítics com E. Stehle, que han volgut veure en l'elegia de Platees un intent per part de Simònides de materialitzar per al conjunt de *Plataiomachoi* espartans els pronòstics consignats per Tirteu a un

¹⁸⁶ Tyr. fr. 12, 27-34 W².

soldat anònim.¹⁸⁷ L'elegia de Platees, tanmateix, és portadora d'un missatge panhel·lènic ben definit des del proemi i Aquil·les n'és el seu màxim valedor. En efecte, el component homèric de la composició exclou, en bona mesura, la particularitat –no la parcialitat— d'un contingut que apareix articulat en diferents focalitzacions, tal com han revelat els diversos fragments que integren el poema. Stehle creu vinculant l'elecció del metre per part de Simònides:

*The Spartans may have asked for elegy (rather than lyric, say) precisely in order to recall Tyrtaeus.*¹⁸⁸

Però, al capdavant, els espartans podien sentir ben proper Homer o Àlcman i haver admès una composició hexamètrica o mèlica.¹⁸⁹ La resposta a aquest quòdlibet potser cal cercar-la en una altra direcció. Nicole Loraux apuntà la suggestiva teoria que l'influx de l'elegia tirteica de contingut militar es pot percebre en el caràcter compositiu dels epitafis atenesos del s. V a.C., en què la lloança dels difunts alterna amb l'exhortació dels vius.¹⁹⁰ És perfectament plausible que la poètica laudatòria i encomiàstica, i l'elegíaca de manera exímia, influís en l'orientació de les fórmules d'epitafi força abans que es pogués

¹⁸⁷ Stehle (2001: 116-117) continua basant-se en arguments com la posició mètrica de mots com κλέος i ἀθάνατος, i el tipus de vers en què apareixen respectivament a Tirteu i a Simònides. En canvi, sembla prou vàlid el seu parer més general: "It is easy to think that Spartans would hear an echo of Tyrtaeus in the Plataea elegy".

¹⁸⁸ *Ibid*, 118.

¹⁸⁹ De fet, hom pot admetre la notícia de Diògenes Laerci (1, 68), per exemple, que Quiló d'Esparta compongué elegia, probablement de caràcter epigramàtic i d'un to sapiencial ben distint de l'orientació poètica de Tirteu i d'Àlcman. Elià (VH 12, 50) anomena diversos poetes mèlics, com ara Terpandre, Tales de Creta, Nimfeu de Cidònia i Àlcman, comissionats públicament per tal de suplir mancances lacedemònies en el camp literari; malgrat la inversemblança d'aquest fet, és possible que la comissió de poemes mèlics fos una pràctica habitual a l'Esparta arcaica (cf. Terp. *test.* 8-11 Campbell; Thalet. *test.* 4 Campbell), tal com fou, suposadament, en el cas de l'*Eunomia* elegíaca o els μέλη πολεμιστήρια de Tirteu. Pausànias (1, 14, 4) hi afegeix Polimnest de Colofó, que compongué ἔπη Λακεδαιμονίοις a propòsit de l'esmentat Tales (cf. [Plut.] *De mus.* 9, 1134bc). En el cas de l'èpica, podríem parlar de Cinèton d'Esparta, si no fos perquè les escadusseres notícies sobre la seva poesia impedeixen de saber amb certesa quin fou el seu àmbit d'actuació com a poeta-rapsode.

¹⁹⁰ Loraux 1986: 55.

advertir en el contingut i l'expressió del discurs *epitaphios*, el qual probablement es desenvolupà durant les dècades subsegüents a les Guerres Mèdiques.¹⁹¹ Si donem per vàlida aquesta proposta, pot ben ésser que el component eulogístic quedés igualment recollit en una obra com l'elegia de Platees, que devia haver estat pensada com un lament, vist el seu palès contingut –i possible context— funerari. A aquest fet cal afegir-hi la dada significativa que els *testimonia* fan constar que Simònides es distingí per la composició de *thrénoi* encomiàstics;¹⁹² d'aquí que li fossin fàcilment atribuïts nombrosos epigrames de caire funerari.

Evidentment l'elegia de Platees guarda similituds amb la poesia d'epitafi, la més evident de les quals és el metre, tot i que cal matisar que aquesta darrera només començà a ser epigramàtica o, si més no, a admetre díctics elegíacs a partir de mitjan s. VI a.C.¹⁹³ Les divergències, tanmateix, són igualment notables: l'himne, l'extensió, la narració, etc., són elements que les diferencien. A fi de realitzar la deguda interpretació de l'elegia, ens resta considerar el seu context d'execució i el possible influx d'aquest en el sentit de la composició. A aquest efecte, potser fóra útil distingir un context inicial, celebratiu o festiu, i una reutilització posterior, com ja hem apuntat, de caire simposíac. En aquest darrer context fins i tot podem suposar un cert esvaniment del sentit primigeni, malgrat conservar-se el to rememoratiu, elogiós, parenètic.

Amb tot, és al context d'execució per a què era concebuda l'elegia on hem de centrar principalment l'atenció. Un poema pot constatar l'existència d'un culte, diví o heroic. Pensi's tan sols en la *Nemea* VII i els referiments a un possible

¹⁹¹ *Ibid.* 56-68.

¹⁹² Vegeu, p.e., Ael. Arist. *Or.* 31, 2 (ποῖος ταῦτα Σιμωνίδης θρηνήσει); *Schol. ad Theocr.* 16, 44; Diod. Sic. 11, 11, 6.

¹⁹³ Vegeu Gentili 1968: 39; Bowie 1986; Day 1989; Bruss 2005: 1-10; Aloni & Iannucci 2007: 28-29.

culte de Neoptòlem a Delfos.¹⁹⁴ Però difícilment una composició poètica podria instaurar una pràctica cultural.

Suposem, doncs, per a l'elegia de Platees el context que fins al moment ha obtingut una major acceptació entre els crítics, és a dir, una execució de tipus aulòdic, posem per cas, al mateix escenari en què tingué lloc l'encontre militar. Les fonts testimonien, com hem vist, unes celebracions commemoratives que es remuntaven a una data molt propera a la dels esdeveniments de l'estiu del 479 a.C. Aquesta festivitat solemne, vinculada a una divinitat, Zeus invocat com a *Eleutherios*, comprenia igualment honors de caràcter fúnebre retuts als combatents que moriren en el combat i en el seu transcurs s'hi practicaven cerimònies rituals i s'hi oferien sacrificis.¹⁹⁵ Coneixem l'existència de llurs tombes, i de composicions i al·lusions en obres literàries que possiblement en preservaven el record.¹⁹⁶ Podem pensar en un culte heroic instituit i ubicat en un *ήρωων* que encara veié Pausànias, el periegeta.¹⁹⁷ L'únic que ens manca és l'evidència testimonial que ratifiqui l'"heroització". Podríem potser adduir els testimonis dels rëtors d'un segle més tard, però les circumstàncies del seu moment marcaven pregonament llurs paraules.

Ens queda tan sols l'elegia de Platees, un veritable testimoni contemporani de la gesta hel·lènica i un intent de transposar el contingut i el sentit de la glòria heroica, entesa a la manera homèrica, en una època i uns *laudandi* distints –com sembla implicar la inusitada invocació a la Musa en condició d'*ἐπίκουρος* (v. 21)—. Potser per aquesta raó Stehle qualifica el poema de "panhellenic *epitaphios*" i afegeix a continuació:

¹⁹⁴ Fontenrose 1960; Rutherford 2001b: 314 i sqq.; Burnett 2005: 193-196.

¹⁹⁵ Vegeu Thuc. 3, 58; Plut. *Arist.* 21, 1-3; Paus. 9, 2, 5-7; Diod. Sic. 11, 29, 1-2; Strab. 9, 2, 31.

¹⁹⁶ Thuc. 3, 58, 4-5: ἀποβλέψατε γὰρ ἐς πατέρων τῶν ὑμετέρων θήκας, οὓς ἀποθανόντας ὑπὸ Μήδων καὶ ταφέντας ... Πausανίας μὲν γὰρ ἔθαπτεν αὐτοὺς νομίζων ἐν γῆ τε φίλια τιθέναι καὶ παρ' ἀνδράσι τοιούτοις. Cf. Isocr. *Plat.* [14] 61. Sobre la importància del rol espartà en la institució d'aquest culte, vegeu Aloni 2001: 99-104. Per als epigrammes relacionats amb Platees, vegeu *supra* p. 48 sqq.

¹⁹⁷ Paus. 9, 2, 7.

*It melts the disparate functions of communal cultic-heroic honoring of war dead at their tomb with panhellenic narrative of Greek epic-heroic courage against a common enemy.*¹⁹⁸

A parer nostre, la interpretació d'Stehle projecta el sentit del poema en una forma encara massa incipient. Per contra, Simònides més que un dels iniciadors de la pràctica de l'*epitaphios*, es mostra (o mostra l'executant) com un nou rapsode, un nou aede que necessita una altra mena d'aliança amb Musa perquè les seves paraules continguin veritat (παῖσαν ἀλη]θείην, v. 17). Al capdavant, les relacions poema-culte poden contemplar-se des d'un altre punt de vista: que un poema no pugui originar un culte heroic no significa que s'hagi de menystenir la seva força impulsora, menys encara si la seva execució no és eventual, sinó instituïda. Walter Burkert, en el seu manual sobre la religió grega, parla de l'influx que exercí l'epopeia en el culte dels herois èpics:

*The worship of heroes from the eighth century onwards must therefore be derived directly from the influence of the then flourishing epic poetry. [...] Families and cities took pride in being able to connect their traditions with the heroes of epic. [...] The rise of the hero cult under the influence of epic poetry has its significance and its function in the evolution of the Greek polis.*¹⁹⁹

La difusió del culte heroic fou un procés complex a l'Hèl·lada, i hi prengueren part nombrosos factors completament aliens als referents culturals homèrics: causes polítiques, territorials, socials. Seria suggestiu pensar que l'elegia –i l'epigramàtica— pogués acomplir una funció similar a l'èpica, o, si més no, en el cas concret de Platees: una funció ideològica més que no pas pràctica i efectiva, però en el fons essencial, la de reestructurar, adaptar i

¹⁹⁸ Stehle 2001: 119.

¹⁹⁹ Burkert 1985: 204.

transvasar en els àmbits polític, cívic i militar coetanis unes categories que són pròpies d'un altre horitzó de pensament. Ben mirat, què és l'elegia de Platees més que un assaig, potser un dels primers efectius i tal volta reeixit, d'aproximar i, en certa mesura, assimilar al model heroic aquells que per naturalesa i condició no són herois?

Hom pot mirar de cercar algun precedent, com ara en el cas d'Harmodi i d'Aristogitó, en honor dels quals el polemarc sacrificava anualment i eren concedits privilegis públics per línia de descendència.²⁰⁰ Potser les composicions més conegudes que rememoraven els tiranicides són els *skolia* mèlics de caràcter simposíac,²⁰¹ però cal no oblidar que la inscripció de la base del segon monument que els representava era atribuïda a Simònides i gairebé contemporània de l'elegia:²⁰²

ἦ μέγ' Ἀθηναίοισι φόως γένεθ', ἠνίκ' Ἀριστο-
γείτων Ἰππαρχον κτεῖνε καὶ Ἀρμόδιος·
[]
[ἰσόνομον πα]τρίδα γῆν ἐθέτην.

En qualsevol cas, es pot percebre el paper rellevant que tingueren en aquest procés d'heroització els grups aristocràtics dominants –els Alcmeònides, en el cas dels tiranicides—, que, des d'una posició de poder, s'encarregaren de determinar els deguts recipiendaris del culte oficial, a voltes ratificat per l'altra

²⁰⁰ Per a diversos exemples de variable certesa, tant col·lectius i anònims, com individuals i nominals, vegeu Currie 2005: 95-105.

²⁰¹ Ateneu en conserva quatre versions d'aquests cants (15, 695ab, *skol.* 893-896 Campbell = Fornara 39; cf. 911 Campbell), que constitueixen la base del cèlebre *Hymn to Aristogeiton and Harmodius* (1827) d'Edgar Allan Poe, per exemple.

²⁰² Simon. *ep.* 1 = IG I³ 502. El grup escultòric era fet de bronze per obra de Crítias i Nesiotes (477-476 a.C.) i venia a substituir, com és sabut, l'antic monument (c. 508-507 a.C.) d'Antenor, que s'endugueren els perses com a trofeu. Vegeu Dillon & Garland 2000: 133-137; Taylor 1991: 5-15.

font principal d'autoritat establerta, l'oracle.²⁰³ D'aquí que tot sovint es restringissin les manifestacions trenòdiques de gran ostentació pública, en especial en aquelles polis on prevalia la noció d'isonomia (la mateixa *ἰσόννομος πατρίς γῆ* de l'epigrama). No era el cas d'Esparta, per exemple, però en ella només els reis gaudien de la prerrogativa d'honors fúnebres a la manera d'un heroi, mentre que a Atenes, l'*epitaphios* públic, comunitari i anònim vingué a substituir la glorificació dels particulars, dels aristòcrates, d'acord amb les directrius d'una democràcia de clara tendència aristocràtica.²⁰⁴ El poder establert intenta sempre monopolitzar la perillosa arma del culte als difunts i dels honors que els escauen. El control ideològic i legislatiu en l'àmbit funerari comporta l'estalvi de riscos polítics i d'influència indesitjables.

En aquest mateix procés, la cançó havia de desenvolupar una funció ben clara: de la mateixa manera que els cants d'epinici celebren els atletes triomfants i en són el pac de glòria corresponent davant de la pròpia polis, l'elegia commemora el guerrer que s'ha sacrificat per la victòria i ha assolit una glòria parella a la dels antics herois, a mig camí entre la trenòdia i l'encomi.

²⁰³ Per a una anàlisi brillant de caràcter històric i sociològic d'aquest fenomen a l'Atenes tardoarcaica, vegeu la magistral introducció de S. Mazzarino (1983, vol. 3: 3-52, spec. 30 i sqq.) on es parla de la purificació per mitjà de l'enquesta del passat, i les lluites entre Alcmeònides i Licòmides. Igualment brillant és la descripció de les arrels del pensament històric i la importància de conceptes morals i religiosos com ara *hybris* (37-42).

²⁰⁴ Vegeu Loraux 1981: 11, 23-24, 42-58. "En enterrant ses morts, la communauté athénienne se les approprie donc à jamais et au démosion sèma s'annulent toutes les déterminations, individuelles ou familiales, économiques et sociales, qui pourraient jusque dans la tombe diviser les Athéniens. Aux citoyens valeureux la cité promet un beau tombeau et une épigramme versifiée, privilège autrefois réservé à une aristocratie et qui sanctionne désormais le courage [...]" (23).